

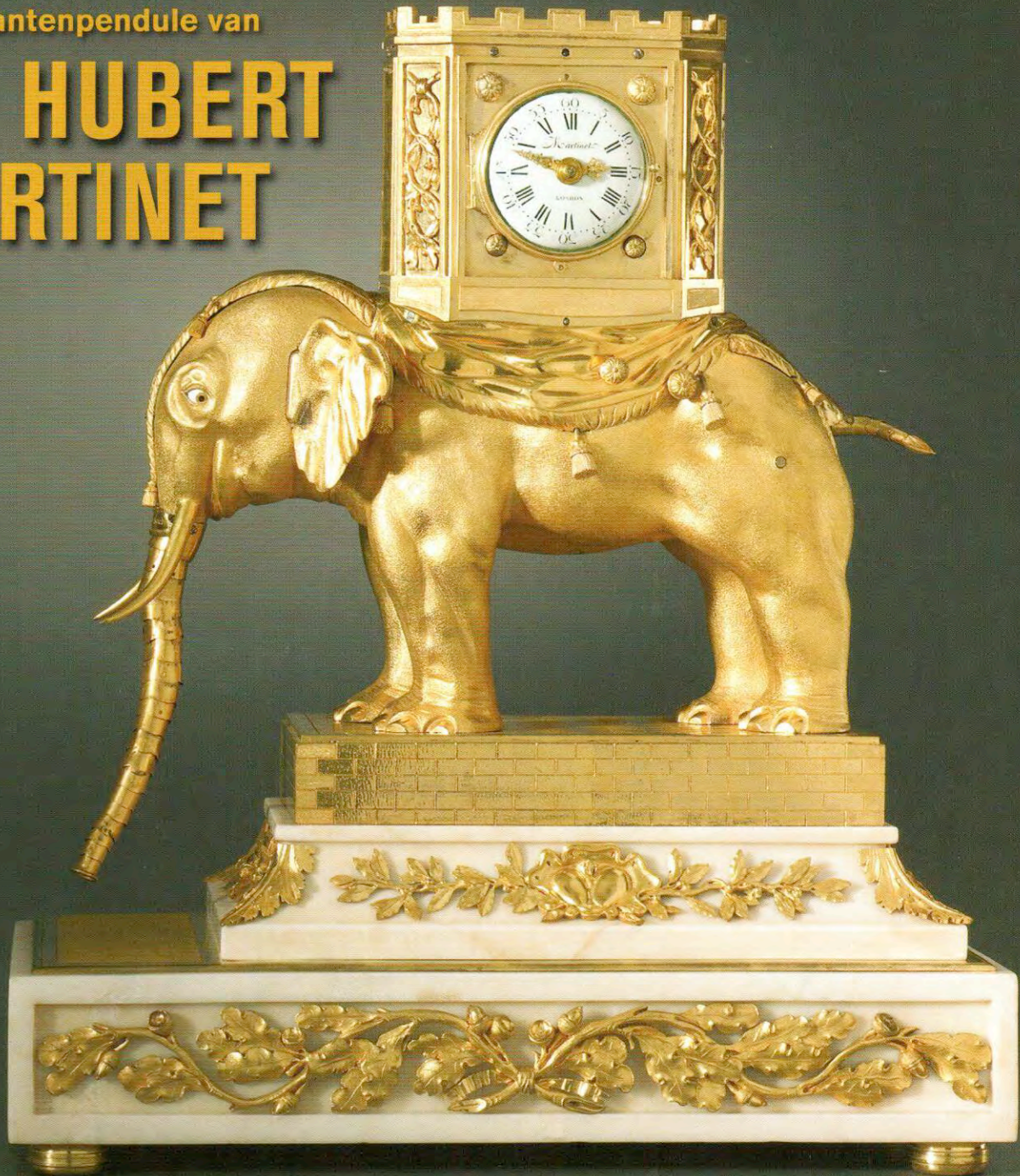
Tijdschrift

11/2

JUNI 2011 • FEDERATIE KLOKKENVRIENDEN • PRIJS € 7,50

Een olifantenpendule van

**HUBERT
MARTINET**

- Een provinciaal Amsterdammertje (2)
- Restauratie van een bijzondere elektrische klok
- Museum- en Verenigingsnieuws
- Excursie naar Parijs
- Grootste tafelklok in India
- Reguleur met bijzondere wijzerplaat

TOINE DAELMANS LUIDKLOKKEN & TORENUURWERKEN

Wevestraat 30
5708 AG Helmond (Stiphout)
Telefoon: 0492-545577
Email: info@daelmans.com

Reparatie, revisie, verkoop
en levering van luidklokken
en torenuurwerk-installaties

De Federatie Klokkenvrienden

is een samenwerkingsverband van:

- Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven
- Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk
- Dutch Section of the Antiquarian Horological Society
- Sectie Uurwerkbouwers van de Nederlandse Juweliers en Uurwerkenbranche
- Stichting Museum en Archief van Tijdmeetkunde
- Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk

Bestuur:
E.H. Glasius,
voorzitter
W. van der Krogt,
secretaris
F. van Gorp,
penningmeester
Ir. K. Roscam Abbing
H. van der Burgt
R. Kamphuis
Ir. L.A.A. Romeyn

namens:
Schoonhoven
MNU
NJU
AHS
Schoonhoven
SMAT
Torenuurwerk

Secretariaat:
Dorpsstraat 70a
1842 GW Oterleek
072 - 5346690
willemvdkrogt@hetnet.nl

Betalingen:
ING nr. 7234958
t.n.v. penningmeester
Klokkenvrienden,
Rotterdam

Website:
www.fed-klokkenvrienden.nl
De webmaster is H. van den Ende junior, te bereiken op hans@hende.com

Vereniging van vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven
Secretariaat:
Sjoerd Folkers
Polderpeil 336
2408 SE Alphen a/d Rijn
0172 - 574149
info@klokkenvrienden.nl

Betalingen:
ING nr. 2820594
t.n.v. Vereniging Vrienden

Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk
Secretariaat:
W. van der Krogt
Dorpsstraat 70a
1842 GW Oterleek
072 - 5346690
willemvdkrogt@hetnet.nl

Betalingen:
ING nr. 3767920
t.n.v. Vereniging Vrienden MNU

Dutch Section Antiquarian Horological Society
Secretariaat:
ir. K. Roscam Abbing
Anna van Burenlaan 3
2012 SL Haarlem
023 - 5292501
e-mail: k.roscamabbing@hccnet.nl

Sectie Uurwerkbouwers Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche
Secretariaat:
Postbus 904
2270 AX Voorburg
Koningin Julianalaan 345
2273 JJ Voorburg
070 - 3866248

Stichting Museum en Archief van Tijdmeetkunde (SMAT)
Secretariaat:
G.J. van Vonderen
Vinklaan 6
5561 TL Riethoven
0497-514487
secremat@gmail.com

Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk
Secretariaat:
ing. F. van den Boogaard
Amatist 41
1703 AR Heerhugowaard

Samenstelling TIJDSchrift
Redactie:
E. H. Glasius / e.glasius@telfort.nl
M.F. Timmer
ir. L. A. A. Romeyn
tel. 0341 - 254265
Sjoerd Folkers, tel. 0172 - 574149

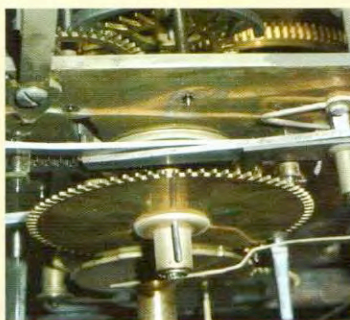
Adreswijzigingen:
Druk:
Drukkerij WC den Ouden bv
Van Munster en Bos

Vormgeving:

De sluitingsdatum van het volgende nummer is: 26 juli 2011
De verschijningsdatum is: 15 september 2011

In dit nummer onder andere

pagina 8
Een provinciaal Amsterdammertje (2)

pagina 13
Excursie naar Parijs

pagina 19
Reguleur met bijzondere wijzerplaat

pagina 27 en verder
Museum- en Verenigingsnieuws

Federatie op internet

Informatie over de opzet van de Federatie Klokkenvrienden en de verenigingen die tezamen de Federatie vormen, is te vinden op:
www.fed-klokkenvrienden.nl

Verantwoordelijkheid redactie

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van artikelen die onder naam worden gepubliceerd. Deze geven alleen de opvattingen van de auteur weer en de verantwoordelijkheid daarvoor berust uitsluitend bij deze auteur.

Een olifantpendule van Hubert Martinet

Wat is er toepasselijker om na de klokexcursie naar Parijs (zie elders in dit TIJDSchrift) en een hoogstwaarschijnlijk vervolg in Londen, een museale klok te beschrijven van een maker die zowel in Parijs als in Londen werkzaam is geweest? Dit artikel behandelt een olifantpendule (afbeelding 1 en 2) van Hubert Martinet. Deze heeft een signatuur "Martinet London" op de emaille wijzerplaat en "Ht Martinet" gegraveerd in een geschroefd vuurverguld plaatje aan de bovenkant van de slurf. Naast het prachtige uiterlijk is de klok voorzien van een zogenaamde automaat. De olifant heeft namelijk diverse bewegende onderdelen waarover later in dit artikel meer.

Door Rob Memel

Afb. 1 - Zij-aanzicht van het geheel met de klok bovenop de olifant

Afb. 1 - Voor-aanzicht, duidelijk is de gelede slurf te zien

Hubert Martinet was in de jaren 1770-1777 werkzaam in Londen en Parijs. Volgens de summiere gegevens die van hem bekend zijn, was hij actief als juwelier/horloger. Martinet was een tijdgenoot van de beroemde James Cox (1723-ca. 1791) een befaamd juwelier, goudsmid, designer en uitvinder die de meest ingewikkelde automaten heeft gemaakt die thans in de belangrijke musea tentoongesteld staan. Zo is de

pauwklok in het Hermitage in Sint Petersburg een fraai voorbeeld van Cox's ongelooflijk knappe creaties. Degene die de tentoonstelling in het Museum Speelklok "SingSong, Schatten uit de Verboden Stad" heeft bezocht, is getuige geweest van het vakmanschap van Cox en de uitbundig uitgedoste klokken uit die periode.

Automaat klokken

In de tweede helft van de 18e eeuw waren

de automaat klokken erg kostbaar en onder de zeer welgestelde bevolking erg gewild. Martinet zal een lucratieve markt en mogelijkheden hebben gezien om deze klokken te vervaardigen en te verhandelen. Zowel Cox als Martinet zullen de uurwerken niet zelf hebben gemaakt, maar zij waren wel verantwoordelijk voor het design van de klok en het benodigde kapitaal. Het bouwen van de klok lieten zij over aan een team van (internationale) specialisten, die verantwoordelijk

waren voor de verschillende onderdelen van de klok. Het is niet ondenkbaar dat Cox, Martinet en anderen (deels) gebruik maakten van dezelfde groep vaklieden. De afnemers van klanten van de klokken waren internationaal en zeer vermogend. Zo werden klokken afgenomen door de Chinese keizer, Indiase Maharadja's, de Tsaar van Rusland en diverse koningen.

Helaas gaan de zaken op een gegeven moment minder voorspoedig en wordt zijn faillissement op 7 juni 1777 uitgesproken. In de omschrijving van zijn failliete inboedel wordt onder andere gesproken over drie olifantpendules.

Stijlkenmerken van de klok

Tijdens de rococo (1720-1770) ontstond er interesse in de exotische Oosterse kunst en een groeiende belangstelling voor biologie. De toenemende handel tussen Europa en Azië droeg ertoe bij, dat dieren zoals de olifant, stier en neushoorn, een geliefd ornament op klokken en horloges werden. Dieren als ornament op klokken waren geen nieuw verschijnsel, daar in de renaissance ook veelvuldig gebruik werd gemaakt van dierenfiguren zoals de leeuw, kameel, hond en ook de olifant. Zo staat in het Kunsthistorisch Museum in Wenen een mooi voorbeeld van een vuurvergulde olifantklok uit circa 1600. Wat minder bekend is de olifant waterklok die gemaakt is door Al-Jazari (1136-1206) een briljant werktuigbouwkundige die zich onder andere met tijdmeting bezig hield. Op YouTube is een filmpje van deze klok te zien.

De olifant als ornament sprak de adellijke macht zeer aan. Het staat immers symbool voor zaken als kracht, moed, adel en eerlijkheid. Daar Londen de handelsroute naar Oost-Europa en Azië domineerde werd het een centrum voor het fabriceren van luxe goederen met invloedssferen uit de bovengenoemde gebieden.

Van Hubert Martinet is een aantal klokken bekend. De waarschijnlijk meest prestigieuze en barokke olifantklok is een klok in het Waddesdon Manor Museum (staat overigens op het lijstje voor de volgende excursie!). Deze vormt één van de hoogtepunten uit de Rotschild collectie en laat zien dat ook Martinet in staat was om een prachtige klok in de stijl van Cox te vervaardigen. Andere klokken van Martinet staan in de catalogus "Schatten uit de verboden stad" (pagina 146) en de

"Antique Horology Agenda 2011" (pag. 66, Marcel Toebosch). Kenmerkend aan de klok uit dit artikel is het rustigere uiterlijk en de bijna symmetrische vormen; dit in contrast tot de barokke, zeer overdadig versierde klokken van de periode daarvoor. De klok is dan ook te dateren in de periode dat in Engeland de George III stijl aan de orde was. In Frankrijk had in die tijd de Lodewijk XVI-stijl haar intrede gedaan en die is ook meer ingetogen en symmetrisch dan de Lodewijk XV stijl. De stijlkenmerken van de klok van Martinet passen dan ook goed in de periode van rond 1770.

Gloobaal uiterlijk van de klok

De klok staat op een wit marmeren basement met brons vergulde ornamenten van takken en bladeren. Op dit basement staat een vuurvergulde tableau met ingegraveerd blok- en ruitvormen. Op dit tableau zijn vier pijpvormige stukjes geschroefd (afbeelding 3). Deze pijpjes vallen precies in de holle poten van de olifant. De olifant is dan ook eenvoudig van het basement af te tillen. Dit laatste is van belang omdat er zeer vergelijkbare olifantklokken van Martinet zijn getraceerd waarbij het basement ontbreekt. Dit is niet zo verwonderlijk met een dergelijk eenvoudig te scheiden constructie. Op het tableau staat de vuurvergulde olifant met op de rug een soort van mand bevestigd.

Afb. 3 - Over deze pijpjes vallen de holle poten van de olifant

In deze mand zit uiteindelijk het uurwerk gemonteerd.

Identieke Martinet olifanten

Deze Martinet olifantpendule is geen uniek exemplaar, er zijn elders drie zeer vergelijkbare klokken zijn geïdentificeerd: Historisches Museum Basel (Nathan-Rupp Collectie); een identieke olifant met klok, echter zonder basement. Het museum heeft foto's van het deels gedemonteerde uurwerk en mechaniek toegestuurd hetgeen erg prettig was om de klokken te vergelijken.

In het boek "Mystery, Novelty & Fantasy Clocks" van Derek Roberts staat (pag 190) een identieke olifant met klok afgebeeld. Ook hier zonder sokkel maar inclusief enkele mechaniekonderdelen die de klok van Basel mist.

Pelham Galleries heeft een identieke olifantklok van Martinet gehad inclusief sokkel. Er zijn kleine detailverschillen.

Beschrijving van het uurwerk

Het uurwerk (afbeelding 4) is behuïsd in een achthoekig vuurvergulde kast die op de rug van de olifant is bevestigd. Deze

Afb. 4 - Voor-aanzicht van het uurwerk

kast is versierd met de takornamenten die een mooi geheel vormen met vuurvergulde ornamenten op het basement. Aan de voorzijde, rondom de wijzerplaat, zitten in de vier hoeken knopvormige ornamenten bevestigd waarvan de onderste twee uit te nemen zijn. Hiermee worden de opwindvierkanten van het gaande- en slagwerk werk zichtbaar.

Het bijna vierkante uurwerk heeft een Franse pendule-uitstraling met zaagslagwerk en ankerengang. De sikkelvormige slinger hangt aan een draadje. Er is thans geen verbinding tussen het uurwerk en het mechaniek. Wel is het zeer goed mogelijk dat er ooit een verbinding tussen het uurwerk en het mechaniek heeft gezeten, gezien een ingezaagde wisselradkloof waar mogelijk een lichter langs heeft bewogen.

Het Basel-uurwerk heeft zeer veel overeenkomsten met het beschreven uurwerk uit dit artikel. Helaas is de ankerengang uit dit uurwerk verwijderd en heeft men een echappementblokje (afbeelding 5) met balans en anker geplaatst. Een mogelijke verbinding tussen uurwerk en olifant is

Friederichs, uw partner in winkel en werkplaats.

FRIEDERICHS BV

HORLOGE & KLOK
FOURNITUREN

TOSHIBA BATTERIJEN

ESA RUILUURWERKEN

GOUD & ZILVER
FOURNITUREN

GEREEDSCHAPPEN
& MACHINES o.a.

ELMA
BERGEON
METTLER
GREINER-VIBROGRAF
HERAEUS
RENFERT
ETIC
MULTIFIX
WALDMAN

WEKKERS, KLOKKEN
& HORLOGES o.a.

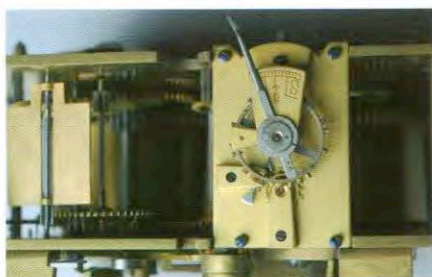
KIENZLE
PETER
ESGE
SCHMECKENBECHER
HANHART
EUROPA
ELITE
SCHMID-SCHLENKER
BARIGO
CLAUDIO CALLI

HAGERTY
ONDERHOUDS-
MIDDELEN VOOR
GOUD EN ZILVER

Stand Jaarbeurs
Beatrixgebouw 2E 515.
Tel.: (030) 2941501
Fax: (030) 2944214

Nijverheidsweg 15,
Postbus 16,
2100 AA Heemstede
Tel.: (023) 5232723
Fax: (023) 5232740

Afb. 5 - Balans echappement op het Basel uurwerk (foto Historisches Museum Basel)

niet goed op de aangeleverde foto's waarneembaar. Derek Roberts is wel stellig in zijn boek: *The elephant moves... when the clock strikes the hour*.

De olifant

Automaatklokken werden al in de gotiek en met name renaissance gemaakt. Halverwege de 18e eeuw ontstaat er een hernieuwde interesse onder de zeer rijken voor automaatklokken. Het lijkt er op dat de tijdsaanduiding een ondergeschikte rol speelt en de focus meer ligt op de kast en de bewegende onderdelen van de automaat teneinde gasten te kunnen imponeren. Hoewel de wijzerplaat van de klok van Martinet goed waarneembaar is, gaat de aandacht al snel naar de vuurvergulde olifant.

Aan de voorzijde van de olifant zitten twee knoppen in dezelfde stijl als de opwindgatknoppen van het uurwerk. Bij de olifant is één uitneembare knop voor het opwindgat van het mechaniek. De andere knop is niet uitneembaar en zit vast op een as en kent twee standen: één om het mechaniek in beweging te krijgen en de andere stand is hoogstwaarschijnlijk een "stop" stand waarmee het mechaniek "uit" te zetten is hetgeen een verbinding tussen uurwerk en mechaniek onderstreept.

Wanneer de starknop wordt verdraaid, komt de olifant in beweging: de oren klapperen, de ogen gaan heen en weer, het staartje kwispelt en de slurf maakt een langzame natuurlijke beweging: hij zwengelt wat rond en gaat ook van boven

Magnifiek schouwspel

naar beneden. Het is een magnifiek schouwspel dat na enkele minuten stopt. Het voert in dit kader te ver door om de werking van het mechaniek uit te leggen, echter voor de geïnteresseerden heb ik twee filmpjes op YouTube gezet: één van de buitenkant van de olifant en één van het mechaniek. (zoek op www.youtube.com onder Martinet Elephant clock).

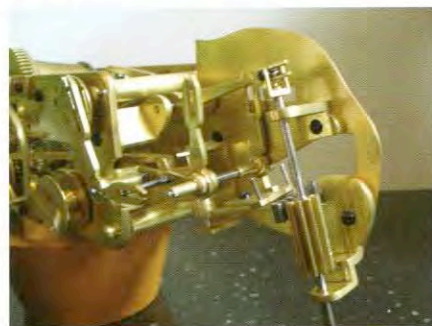
De olifant is opgebouwd uit twee halve schalen (afbeelding 6) waarin het mechaniek zit gemonteerd. Een zware snekinrichting draagt er voor zorg dat alle onderdelen van het mechaniek in beweging komen. Het mechaniek (afbeelding 7

Snekinrichting

en 8) is zeer compleet en in een mooie staat, dit in tegenstelling tot de olifant van Basel waar met name aan de constructie om de slurf te bewegen ernstig is gewerkt en onderdelen zijn verwijderd (afbeelding 9). Het enige onderdeel dat bij de pendule van dit artikel vermoedelijk is vervangen, is de sluitschijf. Er zit slechts één inkeping in waardoor de periode dat de olifant beweegt lang is. Zowel de Basel olifant als de foto in Derek

Afb. 6 - De olifant bestaat uit twee halve schalen

Afb. 8 - Rechter zij-aanzicht van het mechaniek.

en 8) is zeer compleet en in een mooie staat, dit in tegenstelling tot de olifant van Basel waar met name aan de constructie om de slurf te bewegen ernstig is gewerkt en onderdelen zijn verwijderd (afbeelding 9). Het enige onderdeel dat bij de pendule van dit artikel vermoedelijk is vervangen, is de sluitschijf. Er zit slechts één inkeping in waardoor de periode dat de olifant beweegt lang is. Zowel de Basel olifant als de foto in Derek

Robert laten twee inkepingen zien waardoor de speeltijd half zo lang en gevoelsmatig meer gangbaar is. Het mechaniek heeft een Engelse uitstraling hetgeen bovenstaande onderstreept, dat er met diverse (internationale) toeleveranciers werd gewerkt.

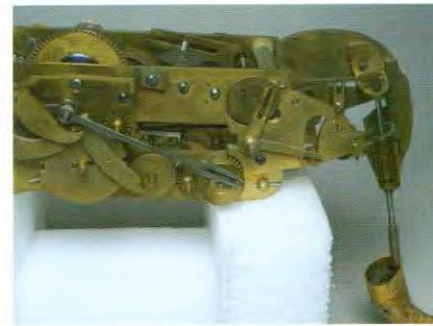
Conclusie

Van deze serie Martinet olifantpendules, die ik ken, is deze klok, samen met de Pelham klok, waarvan ik geen foto's van het uurwerk en mechaniek heb, de meest complete en originele uitvoering. Het is een prachtige klok, die een tijdsbeeld laat zien van automaatpendules uit de tweede helft van de 18e eeuw en tevens aansluit bij de vele vuurvergulde pendules die de deelnemers aan de Parijs-excursie hebben gezien.

Met dank aan:
Historisches Museum Basel

Afb. 7 - Boven-aanzicht van het mechaniek

Afb. 9 - Mechaniek van de olifant in het Museum in Basel (foto Historisch Museum Basel).

Literatuur

"Pendule a L'elephant de Martinet London", J.C. Gendrot, ANCAHA octobre 1978

Mystery, Novelty & Fantasy Clocks, Derek Roberts, 1999

Schatten uit de Verboden Stad, Bob van Wely e.a., 2010

“Provinciaal is een Van Oostrom”

Als reactie op ‘Een provinciaal Amsterdammertje’ (TIJDSchrift 11/1) geeft restaurateur R. Schilten zijn visie op de klok. Hij meent op grond van technische kenmerken toch een Van Oostrom te zien. Inmiddels is W. Meinen, de auteur van het oorspronkelijke artikel, verder gegaan met zijn onderzoek. Hij zal daarover in het septembernummer berichten.

✍ Door Robert Schilten

Het nieuwste nummer van het tijdschrift krijgen, is voor mij altijd eerst even doorbladeren en de foto's bekijken. Mijn oog viel als eerste op de foto's van het uurwerk in het artikel “een provinciale Amsterdammer” en meteen dacht ik: “Hé, een Van Oostrom.”

Met het lezen van het artikel blijkt het uurwerk inderdaad gesigeneerd te zijn ‘Van Oosterum Amsterdam’. Deze signatuur wordt echter in twijfel getrokken door de schrijver. Een twijfel die ik mij kan voorstellen, aangezien je van deze

gereputeerde klokkenmaker, niet deze “eenvoudige” uitstraling verwacht.

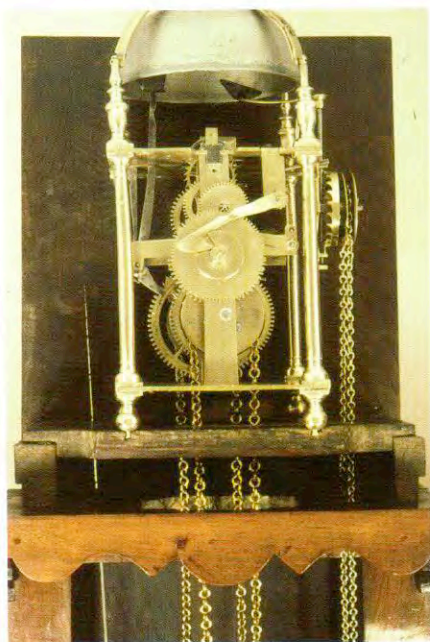
Over de kwaliteit van het uurwerk hoef je niet te twijfelen. Maar waarom zou van Oostrom geen goedkopere uurwerken hebben geleverd? In het archief van M. Spaander is een beschrijving van een Amsterdammer, die is voorzien van een lantaarnuurwerk. Het lijkt erop dat Van Oostrom het uurwerk heeft hergebruikt. Deze klok is gesigeneerd: ‘Ay Van Oostrum Amsterdam’. (zie afb. 1)

In het boek Klokkenkijkboek van W.F.J. Hana (ISBN9022842622), zijn twee

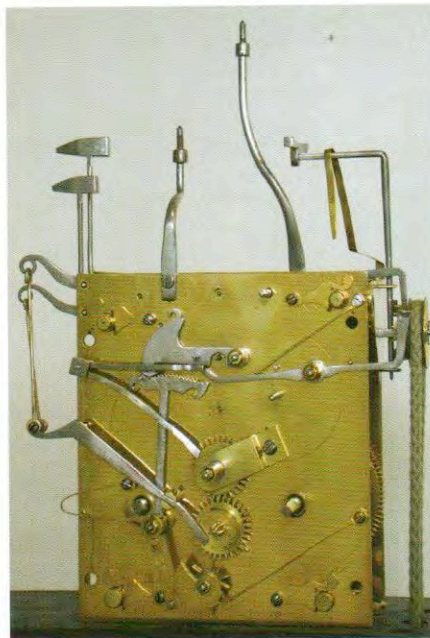
Amsterdammers te zien met geschilderde wijzerplaten.

Dat zijn naam verkeerd gespeld staat, zegt mij niet zoveel, omdat ik zijn naam in meerdere schrijfwijzen ben tegen gekomen: Antoni, Antonie, Anthonie, Anthony, Oostrum, Oosterum, Oostrom of Oostrom.

Waarom dacht ik meteen aan Van Oostrom? Bij M. Spaander is een staande klok gerestaureerd en gedocumenteerd die qua uiterlijk hetzelfde uurwerk heeft (zie afb. 2). Het uurwerk heeft alleen een loopduur van acht dagen en dus ook andere tandtallen (zie afb. 3).

Afb. 1 - Uurwerk van het type lantaarnklok, gemonteerd in een Amsterdammertje, gesigeneerd ‘Ay van Oostrum Amsterdam’

Afb. 2 - Uurwerk van een staande klok, gesigeneerd ‘Antoni Van Oostrom’

Gaandwerk

grondrad	96	
centrumrad	60	8
tussenrad	56	8
ankerrad	30	7

Wijzerwerk

minuutrad	30	
wisselrad	30	5
uurrad		60

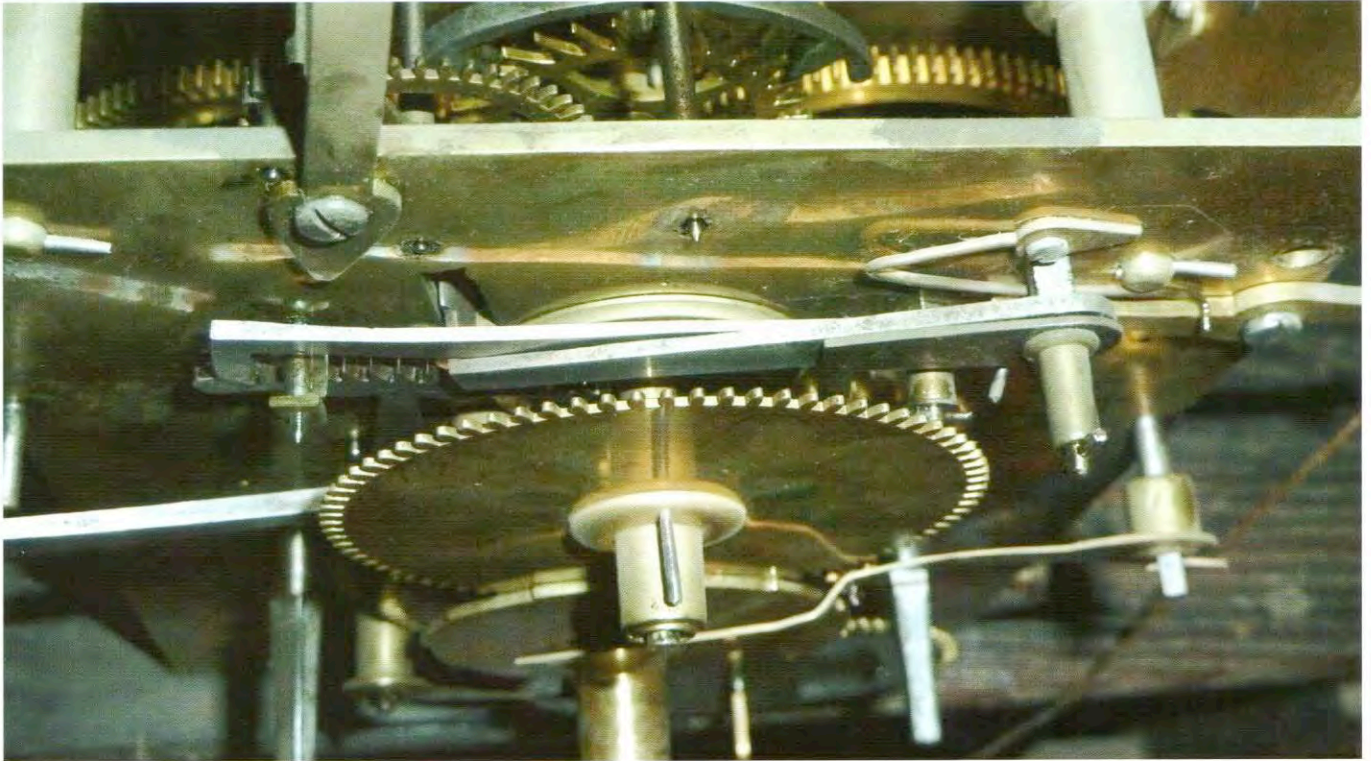
Slagwerk

grondrad	96	
pennenrad	78	8
scheprad	54	6
voorslagrad	48	6
windvleugel		6

Afb. 3 - Schema van de raderen

De invallichter die vanaf de rechterkant komt, is iets wat bij Nederlandse uurwerken niet veel voorkomt. Op twee uurwerken van H. Cranenberg te Scheemda is dit ook het geval. Bij

Afb. 4 - Invallichter vanaf de rechterkant in een klok van Pieter Kock, Haarlem

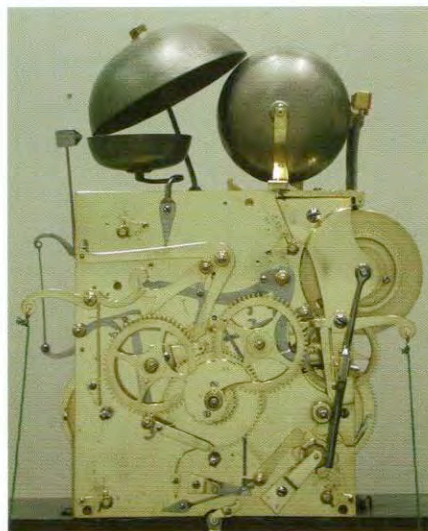
Engelse uurwerken die van Nederlandse signatuur zijn voorzien, heb ik het wel vaker gezien, echter niet in deze vormgeving (zie afb. 4).

Engels of Nederlands?

Over de oorsprong van het uurwerk valt te discussiëren. De indirecte trappenschijf en de invallichter die van rechts komt, zou je als Engels kunnen beschouwen. Maar gezien de zwerige lichters en wekker zou ik zeggen dat het een Nederlands product is.

Zijn er geen graveertekens te zien achterop de wekschijf of het klempaatje voor de minuutwijzer? Dat zou reuze interessant zijn. Van de elf klokken die zijn gedocumenteerd in het archief van M. Spaander, zijn er negen voorzien van de tekens A V O.

Met de redenering dat geschroefde latches alleen bij vroege uurwerken voor komen, ben ik het niet eens. Er zijn voorbeelden van uurwerken uit de tweede periode met geschroefde latches bekend. De uurwerken van H.G. Ruempol, die overigens niet provinciaals zijn, en van J.N. Boyon, die respectievelijk in de gemeentehuizen van Zutphen en Eindhoven staan, zijn exemplaren uit de tweede helft achttiende eeuw (zie afb. 5

Afb. 5 - Uurwerk van J.N. Boyon, Amsterdam, gemeentehuis Eindhoven

en 6). Volgens mij zegt het eerder iets over de kwaliteit dan over de datering van het werk.

Ik zou het uurwerk niet rond 1750 schatten, maar vroeger en denken dat het een uurwerk van de maker is waarin hij nog zoekende is -maar wel geïnspireerd door het Engelse uurwerk- naar de lay-out, zoals we die van het Nederlandse uurwerk kennen.

Afb. 6 - Uurwerk van H.G. Ruempol, gemeentehuis Zutphen

Restauratie van een bijzondere elektrische klok

In Engeland heeft een restaurateur in een periode van negen jaar een verwaarloosde elektrische klok van een bijzonder type geheel gerestaureerd. Het resultaat is een klok die op 1/100e seconde per jaar nauwkeurig loopt.

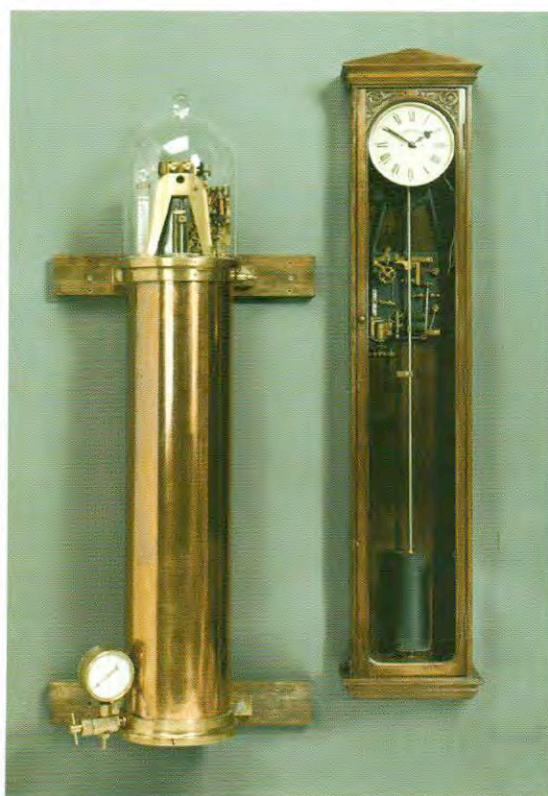
Door Ir. J.A. Knobbout

Bijzondere antieke klokken, en ook niet te oude bijzondere klokken, brengen veel op bij diverse verkopen en zijn kennelijk gewilde objecten. Meestal is na aankoop onderhoud nodig en dan blijkt vaak dat onderdelen niet meer aanwezig zijn of sterk versleten. In de oude tijd heeft men kennelijk met minder historisch bewustzijn de klokken onderhouden of dit uit gemakzucht nagelaten.

Tegenwoordig zijn we veel meer bewust van de historische waarde van dergelijke klokken en wensen we de klok in zijn oorspronkelijk uitvoering terug. Het is dan nodig de ontbrekende onderdelen te zoeken of bij te maken. Dat laatste is vaak moeilijk door het vrijwel altijd ontbreken van een specificatie en is in het beste geval door vergelijking met een bestaande originele de afmetingen en uitvoering te bepalen. Tegenwoordig gaat men liefst zover om te proberen de nieuwe onderdelen te vervaardigen van de eerder gebruikte materialen - wat vaak met een zoektocht naar het materiaal of optisch herstel gepaard gaat.

Zo ook de ervaring van de Engelse klokkenmaker Jan Wright die zich gespecialiseerd heeft in elektrische klokken. Zo is hij de laatste negen jaren bezig geweest om in de perfectie een Hamilton Shortt Synchronome free-pendulum klok te restaureren. De klok was door een Amerikaan uit Chicago in 2000

voor £ 21.000 op een veiling gekocht. De klok werkte natuurlijk niet meer en in het *Horological Journal* van februari 2011 is een verslag gegeven van een voordracht over de restauratie waarvan hier een aantal opmerkelijke feiten worden weergegeven.

Afb. 2: Master en slave clock van William Hamilton Shortt

Hoogtepunt

Nu is deze klok wel een zeer bijzondere: het is het hoogtepunt uit de periode van

de elektro-mechanische klokken: vóór het verschijnen van meer elektronische en nog wat later de kwartsklokken. Dit type klok is het resultaat van de ontwikkeling door Shortt en Hope-Jones van een nauwkeurige klok waarbij de slinger zo gering mogelijk verstoring ondervindt en dus zo dicht mogelijk komt tot de ideale slinger. In principe bestaat de klok uit een hoofd slinger en een tweede slinger die als slaaf van de eerste werkt (zie afb. 2 = de figuur van pagina 169 van *Hope-Jones*).

Een vijftal van dergelijke klokken zijn in een periode na 1925 in Greenwich geïnstalleerd. Zij vormden de basis voor de standaard tijd in Engeland. Deze klokken zijn tot 1943 operationeel geweest, toen de functie werd overgenomen door een kwartsklok.

Synchronome Co Ltd heeft een 100-tal van deze klokken gemaakt, waarvan er nu nog ongeveer 20 over zijn.

Rommeldoos

Toen Jan Wright de klok ter restauratie ontving, was deze in een zeer slechte staat. Onderdelen ontbraken en de lager edelsteentjes waren vervangen door bronzen busjes. Deze 'reparatie' was ook nog zeer slecht uitgevoerd. De spoelen van de electromagneten waren opnieuw gewonden, maar met het verkeerde koperdraad (een zekere impedantie is noodzakelijk voor de goede wer-

king). De onderdelen waren gelakt met een soort jacht vernis en verschillende elektrische delen waren kennelijk afkomstig uit de rommeldoos van radio-amateurs.

Vonkenvanger

Door vergelijking met de bestaande klokken kon Wright de juiste maten van de ontbrekende onderdelen vinden. Ook wenste hij de klok optisch gezien terug te brengen tot de oorspronkelijke. Er was een 2 μ F condensator, die de vonken moet onderdrukken, van een bijzondere uitvoering gemonteerd en deze bleek kortgesloten te zijn. Ter vervanging smolt hij van de oude condensator de pek en monteerde in de behuizing een nieuwe kleine condensator, en smolt de condensator weer dicht zodat het optisch origineel lijkt.

Voor het verkrijgen van het juiste type koperdraad heeft hij met enige moeite nog katoenomwikkelde koperdraad gevonden maar de kleur was niet in overeenstemming met de oude kleur. Daarom heeft hij de koperdraad door verven weer in de oude kleur gebracht.

De vorm van de lager edelsteentjes was afwijkend van de gangbare en hij moest daarom edelstenen voor de lagering zelf boren. Hij is kennelijk wel een perfectionist want in de klok zitten stukjes kunststof als vonkdoovers die ook vervangen moesten worden. Oorspronkelijk waren die uit eboniet vervaardigd en het lukte hem op een rommelmarkt een oude ebonieten asbak te kopen zodat hij materiaal

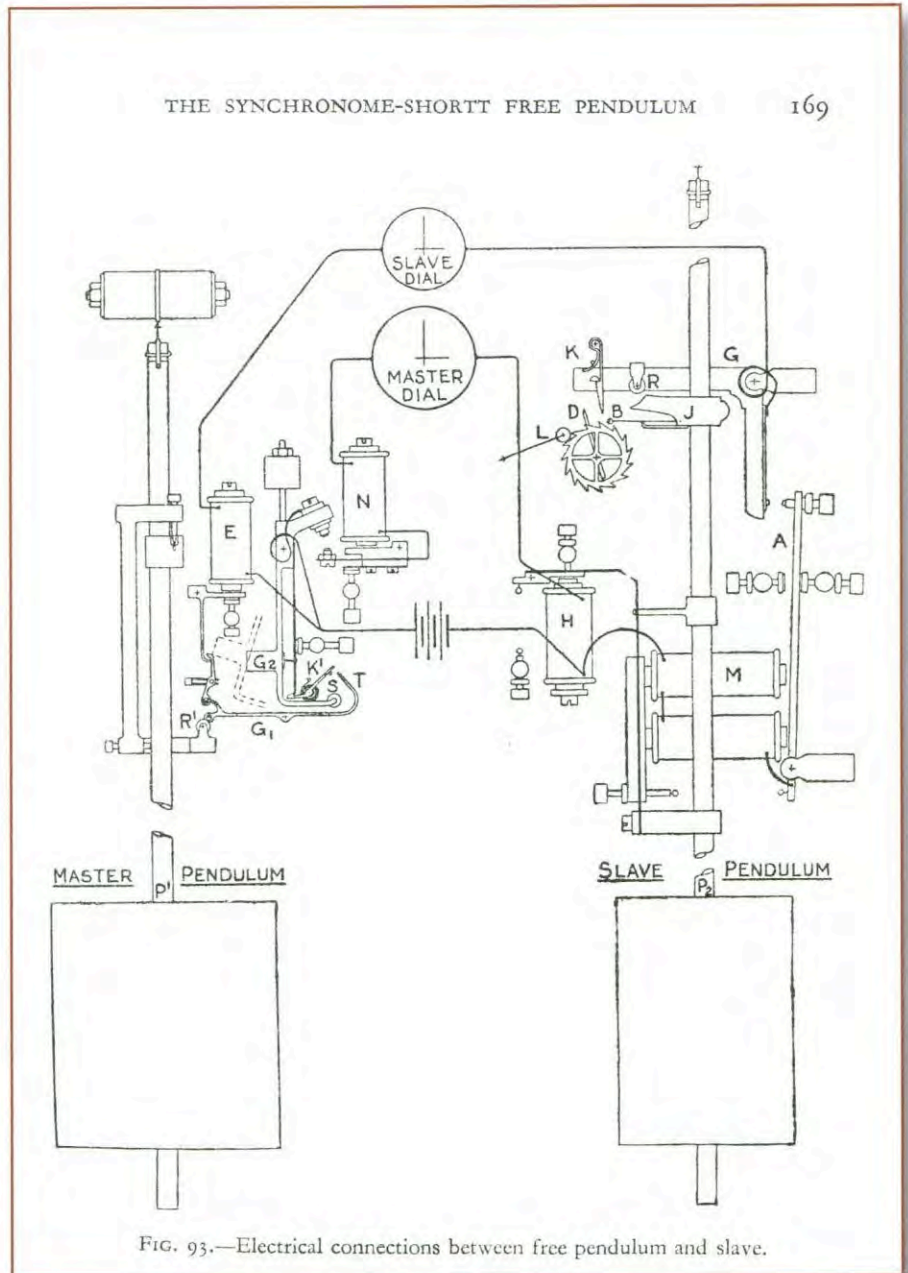

FIG. 93.—Electrical connections between free pendulum and slave.

Afb. 1: Schema synchronome Shortt free pendulum

had om deze ook in de oude stijl te brengen. De onderdelen werden in één laklaag geveerd om een zo hoog mogelijke glans te krijgen.

18 dagen afregelen

Ook ontdekte Jan Wright dat de oorspronkelijke klok een z.g. "magnetische corrector" had bezeten (zie Hope-Jones, pag. 216) waardoor het noodzakelijk was een extra gewichtje aan te brengen aan de hoofdslinger om optisch origineel te lijken. (hierdoor wordt de slinger periode nauwelijks beïnvloed)

Na de restauratie werd de klok opgesteld en verder afgeregeld. Nadat dit goed gelukt was, werd de klok in 2009 naar de Ver. Staten getransporteerd en heeft Jan de klok bij de eigenaar in Chicago opge-

steld en verder afgeregeld. Dit nam een 18 dagen hard werken in beslag voordat de werking perfect was. De gemonteerde klok werd afgesteld met + 9 sec, met het idee als de klok te snel of te langzaam loopt kleine gewichtjes (50 mg) op een schaalte in het midden van de slinger te verwijderen of te plaatsen als de verfijnde afregeling. De verwachte bereikte nauwkeurigheid van de klok is 1/100 sec per jaar!! Na drie maanden was er geen aanwijzing dat een verdere correctie nodig was en zodat een moeilijke en bijzondere restauratie met geheel succes kon worden

Literatuur:

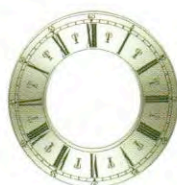
F. Hope-Jones,
Electrical Timekeeping

v.o.f. van de GEVEL

Fournituren & Gereedschappen

alles voor de uurwerkmaker en restaurateur

■ Fournituren voor
zowel moderne
als antieke klokken

■ groot assortiment
opwindveren

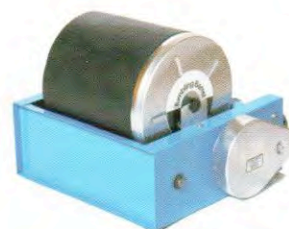
■ gereedschappen en
machines
(o.a. gehele BERGEON assortiment)

■ schoonmaak- en
polijstapparatuur

■ complete uurwerken
van polshorloge tot
staande klok

Zellerstraat 102,
NL 5011 ES Tilburg
Tel. 013 – 4553963
Fax. 013 – 4553225
vofvan.degevel@freeler.nl
www.vofvandegevel.nl

BERGEON

Geslaagde excursie naar Parijs

De nieuwe coördinator Reizen van de Federatie Klokkenvrienden, Rob Memel, organiseerde begin februari zijn eerste reis, die door de deelnemers als zeer interessant is ervaren. Een van hen, H. Folgering, doet geïllustreerd verslag.

✍ Door Hans Folgering

De zon scheen voor de 35 klokkenliefhebbers die op 11 februari uit de Thalys stapten op het Gare du Nord in Parijs. Diezelfde ochtend waren ze in druilerig weer opgestapt in Amsterdam, Schiphol en Rotterdam. Het was een zeer gemengd gezelschap van restaurateurs, handelaren, museum-directies en -besturen, een stadsklokkenmaker, en liefhebbers en verzamelaars. Onder de laatste groep bevond zich zelfs een superspecialist, die vrijwel uitsluitend geïnteresseerd was in comptoise-meidenklokken. Laat ook niet onvermeld blijven: de geduldige maar ook meelevende en medegeïnteresseerde echtgenotes van de vooral mannelijke professionals.

Rob Memel uit Heemstede had deze reis in december 2010 aangekondigd in 'Tijdschrift', en de inschrijving geopend. De respons op mijn inschrijving was zeer prompt, en was al een vroeg teken van goede en efficiënte organisatie. Deze goede voortekenen hebben ons zeker niet bedrogen. Zonder veel gedoe en uiterst bescheiden, werden zaken gedurende deze reis perfect geregeld, waarbij de deelnemers alle vrijheid werd gelaten. In de trein de eerste kennismakingen, en uitreiking van perfect voorbereide naam-bordjes. Mijn vrouw was erg verguld met de drie naam-bordjes die voor haar waren voorbereid: één met haar meisjesnaam, één met dubbele naam, en één op haar getrouwde naam. Een attent idee van Bram Boerdijk.

Arts et métiers

Na de incheck in het hotel Terminus (recht tegenover het Gare du Nord) vertrek naar het eerste doel van deze reis:

het depot van het Musée des Arts et Métiers. Het technisch-wetenschappelijk museum zelf, ligt bij het metrostation van dezelfde naam. Een metrostation dat helemaal bekleed lijkt met rood koperen platen en klinknagels, en dat eruit ziet alsof het zo is weggelopen uit een boek van Jules-Verne. Het depot echter, ligt daar rijkelijk ver vandaan. Onze geplande gastheer was ziek. Dit werd echter meer dan goedgemaakt door een gastvrouw, Anne-Laure Carré, die met veel

Foto 1 - Pneumatisch aangedreven uurwerk. Onder in het uurwerk is de halve-maan vormige doos te zien, die van vorm verandert wanneer de druk binnen in de doos wordt verhoogd of verlaagd. De aansluitingen voor de perslucht bevinden zich aan de achterkant. Depot Musée des Arts et Métiers

charme en met een perfecte (bijna on-Franse) kennis van de Engelse taal deze taak had overgenomen. De eerste klok (foto 1) die we daar tegen kwamen, was

meteen al een heel bijzondere: hij wordt namelijk aangedreven met perslucht! Geen gewicht of veer; een paar slangentules aan de achterkant, een gebogen halve-maan-vormige doos die eruit zag alsof hij van vorm zou veranderen wanneer er druk in de doos werd veranderd, waren de aanknopingspunten die de geïnteresseerde beschouwer kon ontwaren. De tijd liet niet toe om hier lang genoeg stil te blijven staan. De kelder van dit depot was een soort schatkamer

Foto 2 - Demonstratiemodel van slingerwetten met cycloïdebogen van Huygens. Het model is manshoog en is duidelijk bedoeld voor demonstratie in een collegezaal. Er zijn drie balletjes opgehangen aan touwtjes. Eén balletje waarvan het touwtje tegen de cycloïdebogen aankomt. Een tweede balletje waarvan het touwtje even lang is, maar niet tegen de cycloïdebogen aankomt. Het touwtje van het derde balletje is duidelijk langer.

Depot Musée des Arts et Métiers

Venema Antiques

IN- EN VERKOOP VAN O.A.:

**KLOKKEN
SCHILDERIJEN
MEUBELEN**

Rijksweg 17
6996 AA Drempt / Holland

Telefoon 0313 - 412537
E-mail: janvenema@planet.nl

Openingstijden:
maandag / vrijdag
9.00 - 18.00 uur
zaterdag
9.00 - 16.00 uur

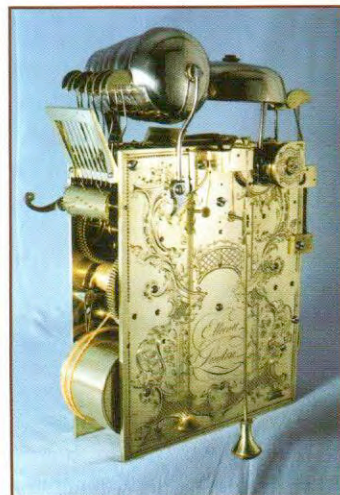
Herman Horselenberg restaurator antieke uurwerken

Reparatie - Restauratie

van oude en antieke

uurwerken

Uw kostbare bezit wordt met respect en vakmanschap behandeld.
IJsseldijk 89, 8194 LC Veessen. Telefoon 0578 - 631783
herman@horselenberg.nl • www.horselenberg.nl

JOHN ELLICOTT

van Ali Klokka. De meest prestigieuze namen van klokkenbouwers kwamen hier veelvuldig voor. Mijn ruwe schatting kwam uit op enkele honderden klokken. Achtelooos werd voor ons een lade open getrokken met chronometers: Lange, Breguet, Wempe, Berthoud, LeRoy et Fils, etc. Een verzamelaar kan wel eens moedeloos worden van zo veel moois bij elkaar, weggestopt in een kelder. Ons Nederlandse hart klopte sneller bij het zien van een manshoge opstelling van een slingermodel met de cycloïde - bogen van Huygens (die overigens keurig vernoemd werd) (foto 2).

Overweldigd door al dit moois hebben we wat zitten na-genieten bij een kopje koffie, in de zon, op een terras (op 11 februari, jawel !).

Tijd, vuur en Licht

Zaterdag begon met een bezoek aan de Galerie des Gobelins. Niet direct een plaats waar je klokken zou zoeken, ware het niet dat er een tentoonstelling werd gehouden: '1 Heure Le Feu et la Lumiere'. Tijd Vuur en Licht. Een deel van de (staats-)verzameling van vuurvergulde klokken en klokkenstellen met kandelaars was uitgesteld in een omgeving van prachtige gobelins. Enkele tientallen vuurvergulde klokken, beelden en beeldengroepen waar op diverse wijzen (toevallig?) ook nog een klok in verwerkt was. Men zou vermoeden dat hun primaire doel niet de aanduiding van de tijd was, maar vooral het pronken van de eigenaar met zijn rijkdom, naar analogie van de Amsterdamse staande horloges in ons land. (foto 3). De harten van de klokkenliefhebbers gingen toch wat sneller kloppen bij het zien van een 'Pendule sympathique' van Breguet. Gebouwd ongeveer 1795. (foto 4). De eigenaar droeg het zakhorloge overdag bij zich. 's Avonds zette hij het horloge op de pendule. Via een pinnetje dat uit de pendule steekt, wordt het zakhorloge dan opgewonden en gelijk gezet. Een dergelijke 'pendule sympathique' is ook in het bezit van de Engelse koningin. Een andere memorabele pendule is natuurlijk die uit 1839, met het standbeeld van Galileo Galilei, de onderzoeker van de slingerwetten. De kunstenaar die het beeld heeft gemaakt, en de gieter van het brons worden vermeld; de uurwerkmaker was niet relevant. Hoewel de Parijs-reis geen toeristische doelen had, konden we in deze galerie toch ook nog de Arc de Triomphe bewonderen in een

Foto 3 - Bronzen figuur 50 cm hoog, vuurvergulde en gepatineerd, voorstellend Aurora, die in haar strijdswagen afdaalt. Beeldend kunstenaar: Philippe Magnier (1647-1715) In het wiel van de strijdswagen is het uurwerk opgenomen. De naam van de uurwerkmaker was niet vermeldenswaardig. Galerie des Gobelins.

50 cm hoog schaalmodel in marmer en brons, met uurwerk (Robin du Roy 1839). Deze tentoonstelling bleek ook beschikbaar te zijn voor expositie op andere plaatsen (landen), hetgeen sommigen in ons gezelschap al visioenen gaf, dat die ook wel eens naar Nederland gehaald zou kunnen worden?

Vive la France!

De middag werd besteed aan een bezoek aan een klokkenwinkel 'la Pendulerie'. We werden uiterst vriendelijk ontvangen door de eigenaar Christophe Guerin, die uit het naburig cafe koffie en jus d'orange liet aanrukken voor zijn gasten. Volgens onze patriotistische gastheer stond de atoomklok die de wereldtijd genereert, in Parijs. Van Braunschweig had hij nog nooit gehoord, en wilde hij ook niets horen. Vive la France! Een winkel vol met de mooiste uurwerken, met prijzen van zes cijfers. Hoogtepunt was een staand uurwerk in een kast, met 20 wijzerplaten en plaatjes, voor wereldtijden, zons-opgang en -ondergang, tijdsvereffening, maanstanden, sterrenhemel, en omgevingstemperatuur. Deze laatste was ingebouwd in de indrukwekkende compensatieslinger. (foto 5). Een Janvierklok (1751-1835) met planetarium was één van die uurwerken, waarvan je als eenvoudig verzamelaar stiekem hoopt dat je die ooit nog eens zult kunnen bemachtigen. In de kelder was de restauratiewerkplaats, waar een drietal restaurateurs bezig waren met het opknappen

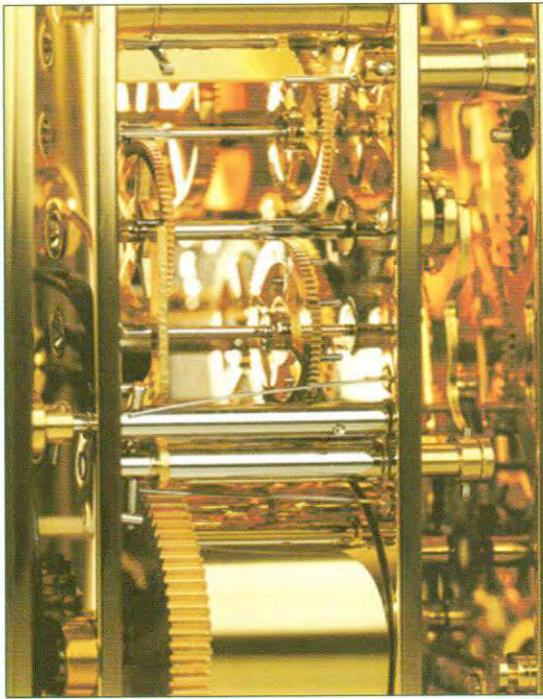
Foto 4 - Pendule sympathique van Abraham Louis Breguet (ongeveer 1795). Het zakhorloge wordt overdag gedragen. 's Nachts gaat het horloge op de pendule, en wordt via een pinnetje opgewonden en om middernacht gelijkgesteld. Aangekocht door koning Louis Philippe in 1834. Galerie des Gobelins

van uurwerken. De communicatie met deze mannen was niet altijd gemakkelijk, ondanks hun grote vriendelijkheid en de goede wil.

Foto 5 - Staande klok in de Pendulerie. 20 wijzerplaatjes voor tijdsaanduiding in de diverse wereldsteden, zons-opgang en -ondergang, tijdsvereffening, maanstand, omgevingstemperatuur. Massieve compensatieslinger. Dit museumstuk wordt te koop aangeboden voor 600.000 euro.

A. GAEMERS CHRONOMETRIE
*Exclusieve uurwerktechnieken
sinds 1877*

Specialist in het
taxeren, leveren, repareren en restaureren
van antieke en historische uurwerken.

Tevens een groot assortiment historische
uurwerken en onderdelen van de bekende
Zwitserse horlogemerken voorradig.

Bezoek onze website www.gaemers.nl
voor meer informatie.

Bij koninklijke beschikking
hofleverancier

openingstijden atelier donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur

Den Burghstraat 34

2275 TN Voorburg

telefoon: 070 3463868 fax: 070 3637982

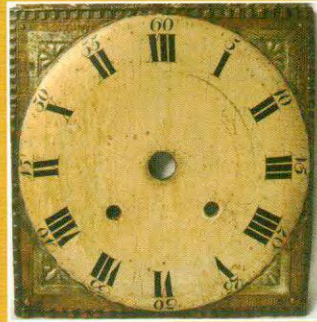
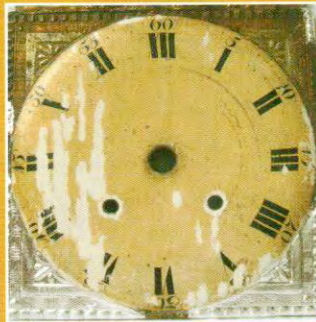
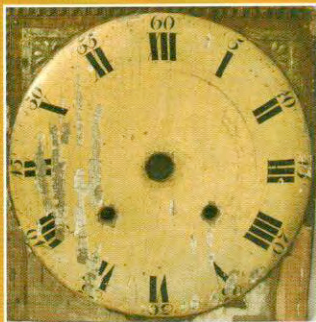
e-mail: chronometrie@gaemers.nl

gecertificeerd register
taxateur

'Van Tijd tot Tijd'

*Reparatie en restauratie
van beschilderde wijzerplaten*

Els Schut • Nieuwendijk 41 • 3443 BH Woerden
tel. 0348-41 04 55 • vttschut@hetnet.nl

Wetenschap in Versailles

Zondag Versailles: bezoek aan de tentoonstelling 'Sciences et curiosités à la cour de Versailles'. Verbazingwekkend was de hoeveelheid wetenschap die in en om het paleis werd bedreven. Veelal toegepaste wetenschap: b.v. het uiterst inge-nieuze stoomapparaat dat werd ingezet om alle fontein in de tuinen te laten werken. Weer volop genieten voor de klokkenliefhebber: een scheepschronometer van Berthoud, een cylinder-vormig uurwerk, ter grootte van een beschuitbus, cardanisch opgehangen in een kist. Een staande (2 m hoog) gouden pendule astronomique die in 1750 voor de koning was gebouwd door Louis Dauthiau met veel bling-bling. Veel bescheidener waren twee kleine (bijna identieke) astronomische penduletjes (30 cm) van Janvier, met een planetarium. Het enige onderscheid tussen beide pendules: het ene hemelstelsel was heliocentrisch, het andere was geocentrisch. Opmerkelijk dat er 100 jaar na Galilei (1564-1642) toch nog een geocentrisch planetarium werd gebouwd door Janvier. Men zou verwachten dat hij beter wist, na zijn studies in grieks, latijn en wiskunde. Misschien toch nog de invloed van de katholieke kerk aan het Franse hof? In de tuinen van Versailles had Marie-Antoinette haar eigen gelegenheid om zich terug te trekken in het Grand Trianon. Ook de koningin hield duidelijk van klokken. Of ze vond dat ze die nodig had om een uitstraling te geven van rijkdom en/of geleerdheid?

Observatorium

Maandag 14 februari was - voor een deel van de groep- de dag van het bezoek aan het 'Observatoire de Paris' (1672), waar o.a. Christiaan Huygens gewerkt heeft. Vier generaties Cassini zijn een lange tijd directeur geweest van de observatoire. Het was opmerkelijk om in de galerij der directeuren ook LaPlace tegen te komen, die we eigenlijk alleen maar kennen als fysisch wetenschapper die elasticiteitswetten heeft beschreven. Volgens onze gastvrouw was hij dan ook geen erg relevante astronoom geweest, maar wel een goed politicus! De observatoire is een eigenstandige universiteit in Parijs. Het gebouw aan de Rue d'Observatoire heeft geen werkelijke functie meer in het bestuderen van de hemel. De gigantische 9-meter kijker uit 1850, met een objectief van 30 cm doorsnee, wordt nu alleen nog voor studenten-onderwijs

gebruikt. Aan de telescoop zijn twee uurwerken bevestigd: één met de gemiddelde zone tijd; de andere natuurlijk met de siderische tijd: een aardomwenteling duurt voor een sterrenkundige 23h,56min,4 sec. Frankrijk zou Frankrijk niet zijn, wanneer ze niet een eigen nul-meridiaan zou hebben. Onze gastvrouwen in de observatoire wisten deze

Foto 6 - Astronomisch uurwerk van Fardoll 1710, in het Observatoire de Paris. Hoofdwijzerplaat met twee maal 12 uur aanduiding. Aan de binnenzijde van de hoofdwijzerplaat is een verdeling met wit geëmailleerde cartouches die verschoven kunnen worden: de tijden tussen zons-opgang en -ondergang worden beide in 12 uren onderverdeeld.

meridiaan adequaat te relativiseren, maar pas nadat ze ons toch met enige nadruk op het bestaan daarvan hadden gewezen, in de stoep voor de observatoire. De directeur van de observatoire was zo vriendelijk geweest om de astronomische

pendule (Fardoll 1710), die gewoonlijk in zijn werkkamer staat, op een karretje in een grote zaal te laten zetten, zodat de bezoekers dit bijzondere uurwerk in alle rust, en van dichtbij konden bekijken (foto 6).

Breguet

Een zeer selecte groep van deelnemers viel de eer te beurt om ontvangen te worden door de heer Emmanuel Breguet, de achter-achter-kleinzoon van de beroemde Abraham-Louis Breguet. Voorafgaand aan de reis hadden deze mensen al naam, adres, paspoortnummer en een curriculum vitae aangaande hun betekenis in klokkenland moeten inleveren. Ze werden vriendelijk ontvangen in de prachtige Boutique Breguet waar de meest kostbare, moderne polshorloges stijlvol worden gepresenteerd. Het getuigt van een goede smaak dat de invloed van enkele historische zakhorloges terugkomt in het huidige design. Na enkele vriendelijke woorden van de heer Breguet begaf de groep zich naar de eerste verdieping waar een klein museum van de grote meester is ingericht. Het werd al snel duidelijk waarom Sir David Lionel Salomons eens vertelde: "to carry a fine Breguet is to feel that you have the brains of a genius in your pocket". Hier waren geen klokken maar wel de prachtige kunstwerkjes zoals de beroemde nummer 5, en ook een heel klein dameshorloge in een ring. In dit horloge zit ook een wekkerfunctie: geen alarm maar een prikkertje dat zachtjes in de vinger prikt. Na enige tijd ging de kluis open en kwamen grote groene boeken tevoorschijn. In deze boeken staat een gedetailleerde beschrijving van ieder horloge. Vanaf het prille begin zijn namelijk alle uurwerken nauwkeurig beschreven middels fraaie pentekeningen van het design en de techniek, maar ook de prijsopbouw, de toeleveranciers van de diverse onderdelen, naam van de koper, etc.etc. Nadat de horloges waren bewonderd, begaf de groep zich weer naar de boutique alwaar geen horloges maar wel gretig Breguet boeken werden gekocht. Maandagmiddag was het einde van een uitstekend georganiseerde reis, die ons bracht op plaatsen waar je normaal niet zo makkelijk binnen komt. Bijna een bedevaart voor klokkenliefhebbers, die daarna weer gelouterd huiswaarts kunnen keren. Een reis waarvoor Rob Memel met zijn directe omgeving alle credits verdient.

Grootste tafelklok in

In Hyderabad, hoofdstad van de staat Andhra Pradesh, India, staat de grootste tafelklok die ooit is vervaardigd. Zoals te verwachten, is het geheel in Engeland gemaakt. Het ding is ruwweg anderhalve meter hoog en de tafel waarop hij staat meet een halve meter. Ieder uur verzamelen zich veel mensen om de klok te horen slaan en het mechaniek te zien bewegen.

✍ Door Aart Schrevel

De klok is het pronkstuk van het Salar Jung museum. Het museum beheert de erfenis van de Salar Jung familie De laatste telg van de familie, Salar Jung III, met de volledige naam Nawab Mir Yousuf Ali Khan, overleed in 1949 en had geen erfgenamen.

De klok werd aan het eind van de 19de eeuw gemaakt in Engeland, door de firma Cook & Kelvey Co, en is genummerd 125/LXXI. Het bedrijf is opgericht door Robert Thomas Cooke en Charles Kelvey en mocht handel drijven op India met toestemming van de Engelse regering. De firma zette een winkel op in Calcutta, van waar uit klokken verkocht werden voor de Indiase markt. Een beetje googlen leverde deze informatie op. De firma blijkt nog steeds te bestaan, maar verkoopt nu juwelen en zilver. De klok in het Salar Jung museum heeft op de wijzerplaat een schildje waarop 'Calcutta' staat.

Man met baard

De klok zelf is een enorme uitvoering van een Engelse tafelklok uit de late 19de eeuw. Hij heeft een houten kast met dubbele pilaren links en rechts van de deur. Bovenop de kast staat links en rechts en voor en achter een engel, die een bal met een brede ring erop omhoog houdt. Midden bovenop de kast staat een draak. Het uurwerk heeft drie werken en een mechaniek dat elk uur een man met baard naar buiten laat komen, die de uren slaat op een bel. Het uurwerk zelf laat dat ook horen door de uren op een grote gong te slaan. Het mechaniek bestaat verder uit een smid die de seconden weg slaat op een aanbeeld. Elke kwartier en op het hele uur (voorafgaand aan het slaan van de uren) wordt een melodietje gespeeld op een serie bellen.

De klok heeft een volledige kalender (uren, minuten, maanden, dagen van week, datum) en rechts en links boven de wijzerplaat wijzers om te kunnen kiezen tussen vier melodietjes en tussen strike en silent.

Populair

Ik geloof niet dat de klok mooi genoemd kan worden, hoewel het moet gezegd: hij is evenwichtig geproportioneerd. Wat vooral interessant is, is de populariteit van de klok. De klok staat in één van de hal-

Foto: Salarjung Museum Hyderabad

De Engelse tafelklok in het Salar Jung museum, Hyderabad, India (foto van website museum)

India

len van het museum. In de hal staan welgeteld 300 stoelen. Elk uur komen evenveel mensen naar de zaal om naar het slaan van de uren en naar het mannetje te kijken. Voor de klok liggen kleden waarop nog meer mensen zitten. Grote video-schermen links en rechts van de klok laten in detail het mechaniek zien. Om 4 minuten voor elk uur begint een museummedewerker te praten door een microfoon. Daarna is het muisstil in de hal. Iedereen wacht op het grote moment. Het melodietje speelt, het mannetje komt naar buiten, slaat de uren, en gaat weer naar binnen. De zaal is diep onder de indruk. Iedereen vertrekt weer. Een aantal mensen bekijkt het wonder nog even van dichtbij.

Musical clock

Het museum is trots op deze 'musical clock' en noemt deze het 'most attractive object of the museum'. De openingspagina van de website van het museum laat de klok zien – en horen. www.salarjung-museum.in. Voorzichtig is men ook: ik mocht de klok beslist niet fotograferen en toen ik aantekeningen stond te maken, werd ik weggestuurd.

Salar Jung had nog meer klokken. Hij had er zelfs 160. De klokken staan in een aparte zaal (alle voorwerpen in het enorme museum zijn per soort tentoongesteld – indrukwekkend is ook de verzameling ivoor). De klokken betreffen eigenlijk uitsluitend 19de eeuwse klokken en een enkele 18de eeuwse en 20ste eeuwse. De meeste zijn Franse pendules. Engelse klokken zijn in de minderheid, wat eigenlijk tegen de verwachting is. India was immers een Engelse kolonie in die tijd en zeer op Engeland gericht. Er zijn ook een paar Duitse klokken maar geen Nederlandse. Op een enkele uitzondering na zijn het weinig bijzondere klokken. De uitzonderingen betreffen een paar glaspendules met volledige kalender en centrale secondenwijzer en een serie miniatuur reisklokjes, waaronder een 'digitale'. Er zijn wel twee lantaarnklokken, maar dat zijn reproducties met op veren aangedreven uurwerken. De klokken zijn allemaal in slechte, of tenminste niet gerestaureerde, staat.

Tot mijn verrassing staat in de klokkenzaal nog zo'n enorme klok! Precies dezelfde, alleen heeft deze geen mechaniek, maar een maan.

Regulateur met bijzondere wijzerplaat

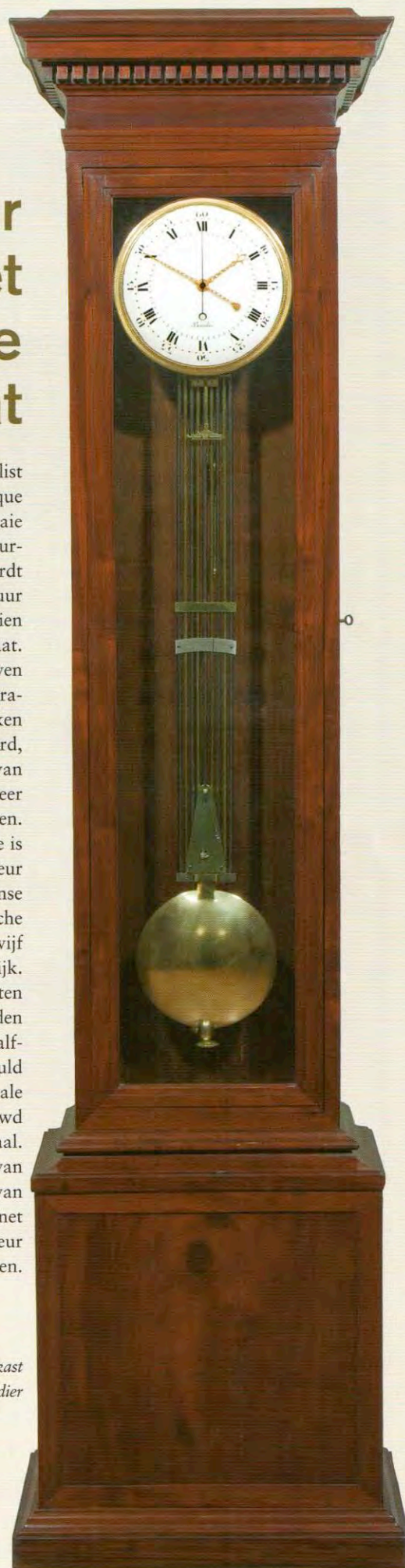
Op de stand van antiquair/specialist Lars Gude op de beurs Art Antique in Utrecht stond een zeer fraaie Franse regulateur, gesigineerd Bourdier à Paris. Het uurwerk wordt geregeld door een temperatuur gecompenseerde slinger voorzien van schaalplaat.

Het uurwerk wordt aangedreven door een gewicht met contragewicht, dat wordt opgetrokken via een Huygens eindeloos koord, met palling op de achterwand van de kast. De gangduur is ongeveer drie weken.

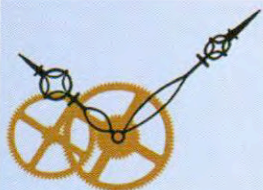
Bijzonder is de wijzerplaat die is gesigineerd door de emailleur Coteau. De plaat heeft Romeinse cijfers voor de uren en Arabische voor de minuten, iedere vijf minuten oplopend als gebruikelijk. Ongebruikelijk is, dat de minuten zelf zijn aangeduid in een gouden band door rode en groene halfedelstenen. De wijzers zijn verguld en prachtig uitgewerkt; de centrale secondewijzer is van geblauwd staal.

De kast is deels voorzien van massief mahonie lijsten, deels van mahonie fineer. De vergulde lunet met bol glas is in de kastdeur opgenomen.

*Franse regulateur in mahoniekast
gesigineerd Bourdier*

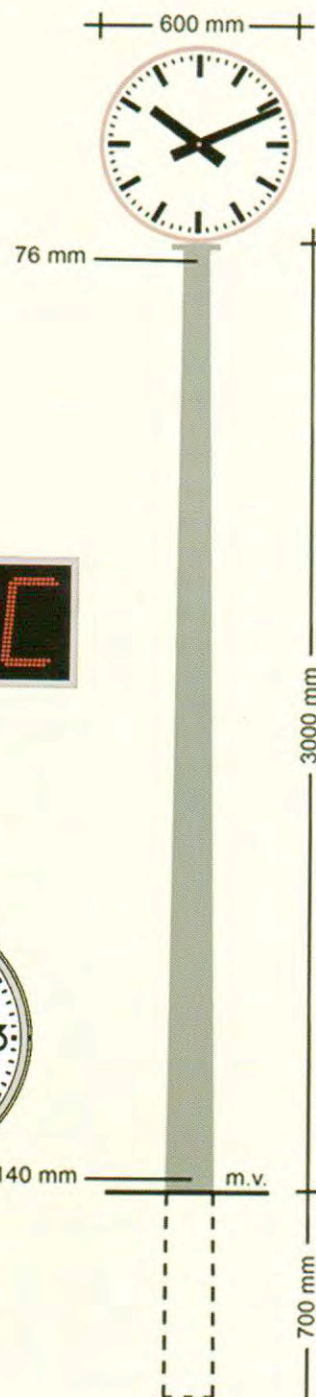
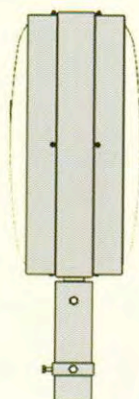
van Os Uurwerken B.V.

Als een uurwerk meer aangeeft dan alleen de tijd .....

Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche Erkend

N.J.U.

Openingstijden   maandag gesloten

dinsdag t/m vrijdag van 9.30 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.30 uur

zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

lid N.J.U

**Boulevard klok
DCF gestuurd**

Bisschopsmolenstraat 235   4876 AM Etten-Leur   Tel. 076-5037822

E-mail adres: van.os.uurwerken@kpnmail.nl   Website: [www. buitenklokken.nl](http://www.buitenklokken.nl)

Erepenning voor Federatie voorzitter

De Salomon Coster erepenning kan worden toegekend aan personen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de Federatie Klokkenvrienden of meer in het algemeen voor de Nederlandse klokkenwereld. Een besluit tot toekenning moet in principe unaniem worden genomen door het bestuur van de Federatie. Van die regel is dit jaar afgeweken.

Op de ledenvergadering van de Federatie op donderdag 21 april nam, tot verrassing van voorzitter Erik Glasius, de heer Hans van den Ende, voorzitter van AHS Dutch section, het woord. Hij verklaarde dat het bestuur een besluit had genomen 'bij u, over u en zonder u' daarbij refererend aan een besluit dat in een vergadering bij een korte afwezigheid van de voorzitter was genomen. Dat besluit hield in dat de erepenning in 2011 was ver-

leend aan Erik Glasius voor zijn vele werk voor zowel de Federatie (waarvan hij mede-oprichter is) als voor het uitgeven en redigeren van TIJDSchrift, dat in deze vorm sinds 1995 bestaat. Daarvóór had hij al enkele jaren een bescheiden bulletin voor de Vrienden Schoonhoven verzorgd.

In zijn dankwoord zei Glasius volstrekt verrast te zijn door dit eerbetoon. Het is het eerste bestuursbesluit dat zonder zijn medeweten tot stand is gekomen, maar niet zonder zijn instemming want hij stelt dit gebaar bijzonder op prijs.

Gude Antieke Klokken

Pendule Religieuse, gesigineerd op de onderkant van de wijzerplaat en op de achterkant 'Jean de St Blimond à Abbeville' (op de voorkant staat St voluit: Saint) Frankrijk, circa 1680.

Het 8-daagse uurwerk is uitgevoerd met gaandwerk (spillegang), slag en wekkerwerk.

In de wijzerplaat zijn afsluitbare opwindgaten.

De kast is gefineerd en geëboniseerd en heeft ebbenhouten lijstwerk.

Hoog 45 cm breed 32.5 cm diep 16 cm.

Gude Antique Clocks

Overtoom 150

1054 HP Amsterdam

The Netherlands

+31(0)20 6129742

lars@gude.nl

www.gudeantiqueclocks.com

Studiegroep Openbare Tijdaanduiding (S.O.T.)

Sinds onze laatste mededelingen in dit blad zijn er veel ontwikkelingen geweest.

 Door Walther Brouns

Met de "Vereniging van Vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven (VVKS)" is afgesproken dat onze Studiegroep niet meer als werkgroep onder deze Vereniging zal ressorteren. We hebben daarom ook onze voorwaarde laten vallen, dat personen binnen de SOT ook lid dienen te worden van de VVKS. De oorspronkelijke idee om als kenniscentrum te gaan functioneren binnen het Zilver Museum zal een andere uitwerking krijgen. Onze Studiegroep overweegt de mogelijkheid tot oprichting van een Vereniging, dan kunnen wij, als toekomstig lid van deze Federatie positief samenwerken met andere aangesloten Verenigingen of Stichtingen. Intussen zijn we bezig met een aantal onderzoeken, die we binnen afzienbare tijd hopen af te sluiten.

Deze onderzoeken richten zich voornamelijk op o.a.:

- Het vastleggen van smeedijzeren uurwerken d.m.v. inventarisatie en vergelijking
- Beschrijven van Nederlandse torenuurwerkmakers en de uurwerken die zij maakten
- Kennisuitwisseling binnen onze groep, waarin vooral de archieven van de professionele leden uit binnen- en buitenland een belangrijk hulpmiddel zijn.
- Uitgangspunten trachten vast te leggen voor een juiste restauratie en onderhoud van openbare tijdaanduidingen. Ook hier zal de internationale uitwisseling van gegevens een belangrijke stelregel zijn.

We beschouwen onszelf niet als enig kenniscentrum, maar streven er naar om fundamentele gegevens te verzamelen, deze staan aan anderen ter beschikking ten gunste van de kennis over openbare tijdaanduiding.

Eerder hebben we gepubliceerd dat we in samenwerking met de heer Rudi van Straten van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, een symposium voorbereiden.

De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, gevestigd in Amersfoort, organiseert het symposium en dit zal ook daar plaatsvinden op 10 november 2011 (voorlopig). Verdere gegevens zullen door de RCE ook in het TIJDSchrift bekendgemaakt worden.

De RCE heeft als doelgroep van dit symposium gekozen voor o.a. eigenaren/beheerders van Openbare Tijdaanduidingen, architecten en opdrachtnemers voor restauratiewerkzaamheden, functionarissen van gemeentes en andere overheden die zich mogelijk bezighouden met restauratie en onderhoud van monumentale gebouwen, waarin mogelijk een tijdaanduiding aanwezig is.

De onderwerpen zijn afgestemd op de doelgroep van dit symposium, het programma ziet er als volgt uit:

- Wat is het principe van een torenuurwerk en hoe werkt het.
Wim Reijs SOT
- Enkele belangrijke Nederlandse torenuurwerkmakers in het verleden.
B. Cremers SOT
- Restauratie van een van de oudste torenuurwerken van Nederland in het oude St. Willibrordkerkje van Waalre
NBr. Ir. T. van Oort SOT
- Aspecten vóór, tijdens en na de restauratie van een Torenuurwerk.
M. Spaander SOT
- De geschiedenis van de tijdaanduiding/torenuurwerk.
P. van Leeuwen
- Sociale aspecten van de openbare tijdaanduiding door de eeuwen heen.
W. Brouns SOT
- Bijdragen van de Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk: het doel van de Stichting en andere onderwerpen.
Ir. L. Romeyn, e.a.

Op 6 april j.l. heeft de SOT een proeflezing gehouden om doublures te voorkomen.

Verder kunnen we melding maken van een zeer geslaagde reis naar Groot Britannië, die meerdere leden maakten als lid van de DGC (Deutsche Gesellschaft für Chronometrie). De reis duurde van 14 tot en met 17 april j.l. De “Fachkreis Turmuhren” onder leiding van ons lid de heer Ekkehard Koch had, zoals ieder jaar weer, een prachtige rondreis georganiseerd. Uitvalsbasis voor de excursies was het Queens College in Oxford. Deze universiteitsstad herbergt een veertigtal Colleges met ongeveer 16.000 studenten. De meeste Colleges zijn zo oud als de oudste uurwerken, waarvan er nog enkele in de kerken en colleges te bewonderen zijn.

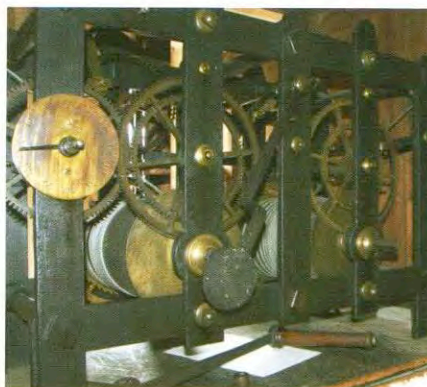
Wat we nog niet wisten, was het feit dat de studenten van Oxford en Cambridge jaarlijks een wedstrijd houden in het luiden van luidklokken. Hierbij worden een zestal klokken geluid, waarbij in wisselend tempo en volgorde van klein naar grote klok in een vast stramen geluid moet worden: “Change ringing”.

Change ringing is the art of ringing a set of tuned bells in a series of mathematical patterns called “changes”. It differs from many other forms of campanology (such as carillon ringing) in that no attempt is made to produce a conventional melody. (Wikipedia).

Ter afsluiting was er de laatste avond een gezamenlijk diner in de University Hall van het University College. Zondagmorgen werd door Chris McKay een zeer interessante lezing gegeven over de Big Ben. Na de lezing werd zijn boek over de geschiedenis van de Big Ben te koop aangeboden en was er gelegenheid zijn boek te laten signeren.

Bezichtigd werd Hampton Court even ten zuidwesten van Londen. Het astronomische uurwerk is een van de belangrijkste laatmiddeleeuwse klokken in Europa. Hierop leest men zelfs de waterstanden van de Thames in Londen af. Met uitleg van de heer Keith Scobie Youngs, directeur van Cumbria Clock Company, die enkele zeer belangrijke uurwerken als dit van Hampton Court in onderhoud heeft.

Vervolgens werd zoals te verwachten natuurlijk ook de kathedraal van Salisbury bezocht met het voor de Engelsen zo belangrijke uurwerk. Het weer werkte bijzonder mee en Salisbury met zijn kathedraal en enkele andere oude kerken is een bezoek waard. Ook in Oxford werden de torenuurwerken van enkele Colleges bezocht, die zeer de moeite waard waren en door beroemde Engelse torenuurwerkbouwers zijn gemaakt. O.a. van het Oriel College, waar een torenuurwerk staat van de beroemde torenuurwerkbouwer: “Vulliamy, clockmaker of the King”.

Daarna werd het Science Museum in Londen bezichtigd, waar o.a. het torenuurwerk van Dover Castle staat opgesteld en is voorzien van een (van de weinig overgebleven) originele foliot.

1e periode Engelse balanslantaarn van Peter Closen, circa 1630.

Bolk - Antiques

Klokken
Wapens
Restauraties

Tilburgseweg 19, 5051AA, Goirle

Tel. +31 (0)13 5347943

E-mail: info@bolk-antiques.nl

www.bolk-antiques.nl

M.H. Schreurs, antiquair

RIKSGEDIPLOMEERD UURWERKMAKER
STADSUURWERKMAKER

Catharinastraat 40-42

4811 XJ BREDA

Tel./Fax +31 (0)76 5219024

Geopend:

maandag t/m vrijdag 09.00 tot 18.00 uur en zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk

De Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk hield op zaterdag 2 april jl. haar 32ste Algemene Jaarvergadering. Als plaats van samenkomst was gekozen voor het Legermuseum te Delft.

An deze Jaarvergadering kunnen personen deelnemen die daadwerkelijk werkzaamheden voor de Stichting verrichten. Zij worden 'Deelnemers' genoemd en vormen tezamen de Raad van Advies waaraan – overeenkomstig de Statuten – belangrijke bevoegdheden zijn toegekend. Daaronder vallen o.a. goedkeuring van de jaarstukken, de benoeming (en ontslag) van Bestuursleden en het goedkeuren en wijzigen van de Statuten en het Huiselijk Reglement. De Stichting heeft daardoor – ongebruikelijk voor een Stichting – een sterk democratisch karakter en is in die zin een unieke rechtspersoon.

Kerntaak

In 2010 is CORUS onderdeel geworden van TATA Steel. Dit heeft geen wijziging gebracht in het gebruik van onze werkplaats in één van de gebouwen van dit bedrijf.

De hoeveelheid werkzaamheden die de Stichting vorig jaar 2010 heeft verricht verschilde nauwelijks van die in het jaar 2009.

Het aantal uurwerken (85) dat de Stichting

onderhoudt is in 2010 niet gewijzigd. Onze belangrijkste kerntaak, het informeren van eigenaren van torenuurwerken over de technische staat van hun uurwerk middels Inspectierapporten, het adviseren over de mogelijkheden voor de installatie van automatische opwind- en gelijkzetsystemen en het schrijven van Bestekken bleef onverminderd onze aandacht vragen.

Een geringe teruggang is geconstateerd in het aantal daadwerkelijke uitgevoerde grote restauraties; mogelijk een gevolg van de recessie. Het aantal Deelnemers (78) is in 2010 niet gewijzigd. Het afgelopen jaar is het aantal Begunstigers met 11 toegenomen en bedraagt thans 261, waarvan 17 woonachtig in het buitenland.

Ons periodiek "het Torenuurwerk", dat vier maal per jaar verschijnt, is het bindmiddel tussen Bestuur, Deelnemers, Contractanten en Begunstigers. De oplage bedroeg aan het eind van 2010 ongeveer 480.

De website van de Stichting heeft in 2010 een metamorfose ondergaan. En dan met name de databank van in Nederland aanwezige torenuurwerken. Deze is voor

zowel de toegankelijkheid als de inhoud sterk verbeterd. Dankzij de bijdrage van onze Begunstigers en incidentele sponsoring is de financiële situatie gezond.

Oudste torenuurwerk

Het middagprogramma bestond uit een rondleiding door het Wapenmuseum. Daarna werd, om 15.30 uur, nog een bezoek gebracht aan de Nieuwe Kerk op de Markt te Delft. Daar kon het uurwerk, afkomstig uit het Stadhuis, worden aanschouwd. Het uurwerk is in 1660-1662 vervaardigd door de Delftse stadsuurwerkmaker Coenraet Harmens Brouckman. Het uurwerk is altijd voorzien geweest van een slinger en daardoor hoogstwaarschijnlijk het oudste torenuurwerk met slinger in Nederland.

Op aandringen van de Stichting is het uurwerk in 2003 gerestaureerd. De Stichting was, vanaf het schrijven van een bestek tot en met de oplevering, verantwoordelijk voor de uitvoering van de restauratiewerkzaamheden.

De museale opstelling in de Nieuwe Kerk is tijdelijk. Het uurwerk zal uiteindelijk worden opgesteld in het nieuw te bouwen Stadskantoor.

Klokkenveiling bij AAG

Het veilinghuis AAG (opvolger van het bedrijf van Jan Pieter Glerum en voluit Amsterdam Auctioneers Glerum geheten) aan de Amsterdamse Lekstraat mag zich dankzij een verfrissende en energieke benadering van kopers- zowel als inbrengersmarkt in een gestage groei verheugen.

Voor december 2011 heeft het bedrijf een veiling gepland, waarbij accent zal liggen

op de verkoop van klokken en horloges, waaronder ook polshorloges.

Sinds geruime tijd is het genre 'klokkenveiling' van de agenda verdwenen, nadat Sotheby's met de gespecialiseerde veilingen op ons gebied was opgehouden. AAG meent dat dit door velen als een gemis wordt ervaren. Vandaar dat men Jaap Zeeman heeft gevraagd om te assisteren bij het nieuw leven te blazen in dit genre van verkopen.

Een veilingbedrijf heeft twee soorten publiek nodig: de inbrengers en de kopers. Voorlopig is het nog de beurt aan de inbrengers, die zich vanaf nu kunnen melden met klokken en horloges waarvoor zij wellicht geen emploti meer hebben.

AAG, Lekstraat 63
1079 EM Amsterdam
tel. 020 301 2950, fax 020 301 2960
www.glerum.nl

Melenhorst *Antiek*

Rijksstraatweg 167
7391 ML Twello
Tel 0571-273951

Zie onze uitgebreide website:
www.melenhorst-antiek.nl

*Friese kortstaart
met Amsterdams gecontourneerde kap
Datering: ca. 1780*

Peter Zwaanenburg

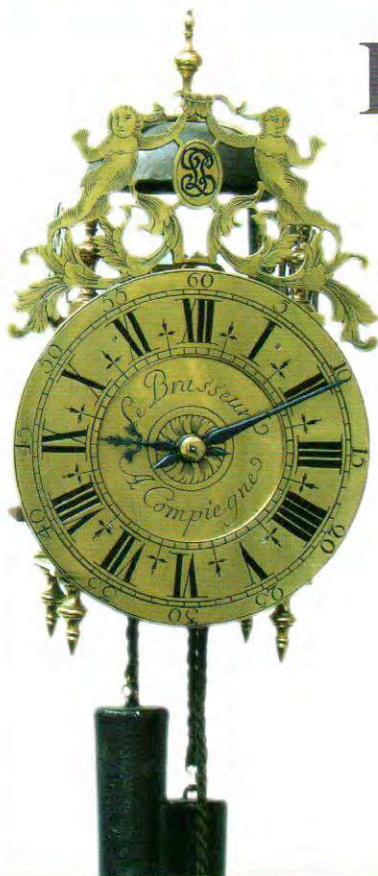
Antiquair-uurwerkmaker

Inkoop en verkoop van
antieke klokken en barometers

Restauratie wordt verricht
in eigen werkplaats

Openingstijden:
dinsdag t/m vrijdag
12.00-17.30
Zaterdag
13.00-17.30

Groenmarkt 36
3311BE Dordrecht
tel. 078 6141537

Museum- en Verenigingsnieuws

MUSEUMNIEUWS MNU

Door Carel Holland

NIEUWE AANWINST

Opnieuw heeft het MNU een fraaie scheepjesklok verworven. De klok dateert van ca. 1780 en is gesigeneerd door Jacobus Waten, Amsterdam. Hij is aan het

Afb. 1 - Scheepjesklok uit 1780.

MNU geschonken door de Stichting Rijksmuseum Het Muider slot. (afbeelding 1)

De klok heeft een opmerkelijk complex scheepjesmechaniek en mooie originele beelden, met in het midden Vader Tijd. We zien een Noord-Hollands landschap met een scheepstelegraaf, en daarvoor een grote verscheidenheid van schepen. Van een roeiboot met bewegende riemen, via een kleine zeilboot en een spiegeljacht tot grote koopvaarders met

geopende geschutspoorten. Op het omringende schilderwerk staan Jupiter met bliksem en dolfin, de oorlogsgod Mars en verder Neptunus en Mercurius.

Verder staat in het landschap een molen waarvan de wieken draaien als de klok slaat; aan de hemel daarboven toont een "penny moon" zijn schijn gestalten.

Ook spartelen twee vissen rond.

Dergelijke klokken werden op bestelling gemaakt. Het huis van de opdrachtgever had kennelijk geen hoog plafond. De kast van de klok is ca. 15 cm lager gemaakt dan gebruikelijk. Omdat de grote wijzerplaat een gegeven was, kon dit alleen door de onderkast lager en naar verhouding smaller te maken. De kap maakt hierdoor een zware indruk.

Na jaren verblijf in het depot was het uurwerk niet in goede conditie. Verder was in het verleden onoordeelkundig een reparatie met soldeerwater uitgevoerd.

Afb. 2 - Roest blokkeert het slagwerk van de scheepjesklok.

Het slagwerk werd geblokkeerd door een flinke plak verdigris en roest. Deze problemen zijn verholpen en de klok staat nu weer levendig te tikken. In het MNU! (Afbeelding 2)

Afb. 3 - Klokken gereedschap vitrine.

GEREEDSCHAP

In het vroege voorjaar heeft vrijwilliger Peter Tock hard gewerkt aan de nieuwe gereedschapsvitrine. Die is nu in gebruik genomen. Hierdoor zijn we in staat goed zicht te geven op de uitrusting van een typische horlogemakerswerkplaats. Daarnaast heeft de collectie historische Friese klokkenmakersgereedschappen van Tjeerd de Jong in deze vitrine een goed onderdak gevonden. Ter afronding

presenteren we hier de mooiste exemplaren uit onze collectie machines. (afbeelding 3)

TAFELKLOKKEN

Door de inbraak in augustus 2008 is een hiaat ontstaan in de presentatie in het MNU. We zijn blij dat we dankzij de bruikleen van een aantal Hollandse tafelklokken van het Planetarium Zuylenburgh de geïnteresseerde bezoeker nu weer een volledig overzicht kunnen bieden van de geschiedenis van het Nederlandse uurwerk.

De klokken arriveerden eind april in het MNU. We zullen in een volgende aflevering van het Tijdschrift beschrijvingen van deze klokken publiceren.

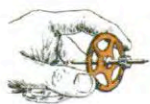
TENTOONSTELLING ZENITH

Van 1 april t/m 31 oktober 2011 is in het MNU een tentoonstelling van tijdmeters van het befaamde Zwitserse merk Zenith te zien.

In 1865 sticht Georges Favre-Jacot in het dorp Les Billodes, vlak bij Le Locle in het Zwitserse Jura gebergte, een horlogefabriek. Met voortschrijdend succes telde het bedrijf rond 1875 reeds duizend werknemers voor de vervaardiging van

RESTAURATIE / REPARATIE

VAN OUDE / ANTIEKE KLOKKEN

TORENUURWERKEN EN

ELEKTRISCHE BUITENKLOKKEN

A. Peek Uurwerktechniek

Mussenstraat 46

1223 RD Hilversum

Tel. : 035-683 70 27

Fax : 035-588 21 11

E-mail: peekuurwerktechniek@planet.nl

* vakkundige restauratie en reparatie *

* vervaardigen van alle onderdelen naar tekening of model *

Zuid Duits / Zwitserse hangklok, circa 1600
h. 49cm, b. 22cm, d. 24cm.

TOEBOSCH

ANTIQUES

SPECIALISTS IN CLOCKS, MUSICALBOXES AND BAROMETERS

Inkoop/Verkoop

MARCEL TOEBOSCH

Nieuwe Spiegelstraat 38

1017 DG Amsterdam

Mob. +31 (0)653-211641

www.toeboschantiques.com
info@toeboschantiques.com

Afb. 4 - Horlogefabriek in de Zwitserse Jura.

zakhorloges. Later breidde het productie-gamma zich uit tot slingerklokken en tijdmeters voor de scheepvaart. (afbeelding 4)

In 1896 werd Georges Favre-Jacot onderscheiden met de gouden medaille op de Nationale Zwitserse Tentoonstelling in Genève. Vier jaar later verwerfde hij de Grand Prix op de Wereldtentoonstelling van Parijs. 1903 was het eerste jaar dat de firma van Favre-Jacot de chronometercompetitie van het Observatorium van Neuchâtel won. Sindsdien zijn ruim 1500 prijzen toegekend, een uitzonderlijk hoog aantal vergeleken met andere bedrijven. De expositie toont een selectie van bijzondere zak- en polshorloges van de meervoudig gelauwerde Zwitserse firma Zenith, waaronder de gouden zakchronograaf "Zenith calibre 19" (1929), bijzondere vliegeniershorloges uit WOII en de bekroonde gouden "Zenith calibre 135" (1948). Daarnaast zijn er enkele Zenith klokken en wekkers vertegenwoordigd, waaronder een scheepschronometer, de "Chronom Zenith Calibre 262" (1948). Alle geëxposeerde uurwerken stammen

Afb. 5 - Elektrische Zenith wandklok.

uit de collectie Veldes-Zenith, met uitzondering van een aantal grote uurwerken, waaronder een astronomische reguleur uit particuliere bruikleen, en een elektrische Zenith wandklok naar het systeem van de Nederlandse uitvinder Jamin. Deze is in bruikleen van het van Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven. (afbeelding 5)

POSITIONERING

Zoals gemeld in de vorige aflevering van dit Museumnieuws is het bezoekersaantal in 2010 nogal tegengevallen. De belangrijkste oorzaken waren het grotendeels wegvallen van de Zaanse Schans als onze natuurlijke toeristische partner en de schilderbeurt, waardoor ons pand maandenlang anoniem achter steigers verstopt werd.

Op toeristisch gebied proberen we nu nieuwe partners te vinden. Na de aansluiting, vorig jaar, bij de HollandRoute, zijn we sinds 2011 ook aangesloten bij de Holland Pass. Verder vindt u een aantrekkelijke aanbieding in combinatie met een treinkaartje op de website www.eropuit.nl

Afb. 6 - Nieuwe belettering en banieren sieren het MNU.

van de NS. Het museum is nu ook weer een stuk beter te vinden dankzij de terugkeer van de belettering en de banieren en de toevoeging van een lichtbak. (afbeelding 6)

Alle reden om het museum weer eens te bezoeken, of om anderen een bezoek aan te bevelen. Wist u trouwens dat wij ook een besloten rondleiding, een ontvangst of iets dergelijks kunnen arrangeren? We denken graag met u mee.

HONIG BREETHUIS

Een andere nieuwe partner is het Honig

Breethuis (HBH), aan de overkant van de Zaan.

Het HBH is een charmant museum, dat gewijd is aan het bestaan van de familie Honig-Breet in de Zaanstreek van rond 1800. Het museum bevat naast contemporaine interieurs allerlei objecten die die periode tastbaar maken, waaronder klokken. (afbeelding 7)

Afb. 7 - Het MNU werkt nauw samen met het Honig-Breethuis (HBH).

We hebben nu een gezamenlijk ticket met het HBH, met korting. Verder was er op 29 mei de première van een wandelroute door het mooie Zaanse Schans, waarin beide musea opgenomen zijn. Een goed alternatief voor wie de Zaanstreek wil proeven, maar geen trek heeft in de commerciële sfeer van de Zaanse Schans.

Maritieme verbeelding in de kijker Onlangs vond weer het landelijke museumweekend plaats. Het MNU bracht samen met het Honig Breethuis op 3 april de verbeelding van maritieme handel en welvaart in de 18e eeuw onder de aandacht. Drie statige scheepjes-klokken speelden hierbij de hoofdrol. In het MNU die van Nicolaas Wyland, met een bewegend tafereel dat de walvisvaart in de Poolzee verbeeldt, en die van Jacobus Waten (zie onder "Recente aanwinst") en in het HBH een exemplaar van Jan Chris Sauer met handelsschepen voor de rede van Amsterdam. Daarnaast is op de beschilderde wijzerplaten een groot aantal mythologische motieven te zien, die in verband staan met de maritieme thema's.

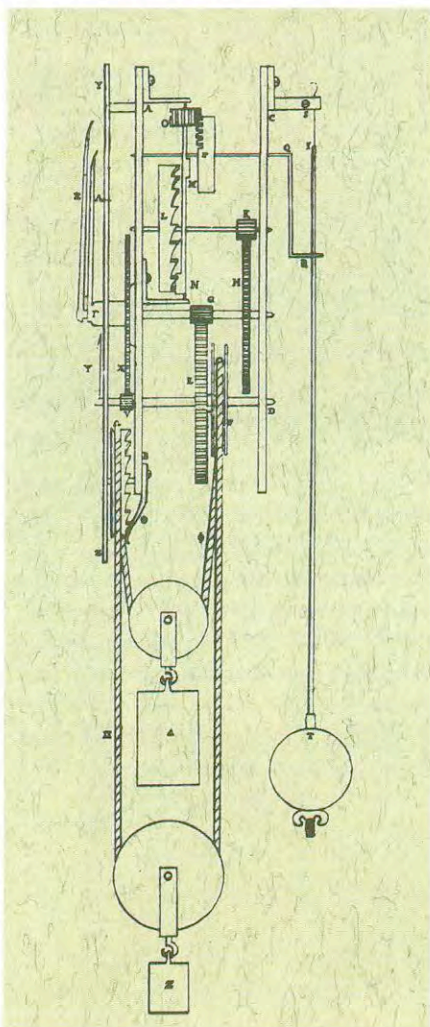
Maritiem historicus drs. Kees Paul en conservator Pier van Leeuwen van het MNU lichtten de voorstellingen toe voor een zeer geïnteresseerd publiek.

HUYGENSSYMPOSIUM

De lezers van de internationale vaktijdschriften weten dat de laatste jaren een levendige discussie wordt gevoerd over het geestelijk vaderschap van het slingeruurwerk. Met name Antiquarian

Horology heeft een reeks artikelen gepubliceerd, waarin vanuit de Engelse optiek de status van Huygens wordt belaad. (afbeelding 8)

Afb. 8 - MNU organiseert op 29 november een Huygenssymposium.

Dat kunnen we niet over onze kant laten gaan! Op 29 november organiseert het MNU dan ook een symposium over de uitvinding van het slingeruurwerk, waarin vele aspecten van de uitvinding belicht zullen worden. Zoals de ontwikkeling van de uurwerktechnologie voorafgaand aan de uitvinding van het slingeruurwerk, de wetenschappelijke belangstelling van Christiaan Huygens, de internationale verspreiding van wetenschappelijke ideeën en de concurrentie rondom de uitvinding. Zo mogelijk wordt aan het symposium een bescheiden tentoonstelling verbonden.

Op dit moment moeten veel details nog ingevuld worden. De nadere berichtgeving over het symposium zal voornamelijk via het internet (onze website en e-mailverkeer) verlopen. Als u nog niet de nieuwsbrief van het MNU ontvangt, kunt u uw belangstelling voor het symposium alvast laten registreren via directeur@mnuurwerk.nl.

VEILIGHEIDSPAN

Eerder is in deze kolommen bericht over het Veiligheidsplan van het MNU. Na een succesvolle fondsenwerving in de Zaanstreek zijn we op het moment van schrijven in de offertefase voor een gecertificeerde inbraakbeveiliging en een nieuw bewakingsstelsel. Als u dit leest, zal naar verwachting de installatie achter de rug zijn.

COSTERKLOK OP TOURNEE

Op 14 mei organiseerde de AHS met medewerking van het MNU in Odijk een expertmeeting over de klok van Salomon Coster, die bekend staat onder de afkorting N3. Dit is de klok die na een jarenlang verblijf in het Time Museum eigendom van het MNU is geworden. De bedoeling van deze meeting was een geïnteresseerd publiek in staat te stellen van nabij kennis te nemen van de details van deze klok. Na inleidingen over de historie van de klok, de toeschrijving aan Coster en de plaats van de klok in relatie tot andere bekende Costerklokken was er ruimte voor discussie. (afbeelding 9) Een verslag van deze bijeenkomst zal in

de volgende aflevering van het Tijdschrift geplaatst worden.

DE TIJDMELDER

Inmiddels is de tweede aflevering van de tweede jaargang van onze digitale nieuwsbrief "De Tijdmelder" verschenen. Hierin staan o.a. artikelen over de scheepjesklok van Jacobus Waten en het Friese klokkenmakersgereedschap. De nieuwsbrief is te lezen op onze website www.mnuurwerk.nl. Wie de nieuwsbrief niet per e-mail heeft ontvangen kan zich opgeven via directeur@mnuurwerk.nl. Let wel, we sturen de nieuwsbrief alleen digitaal!

VRIJWILLIGERS

Het museum heeft dringend behoefte aan nieuwe vrijwilligers. Hebt u belangstelling voor incidentele klussen op het gebied van onderhoud, inrichting en tentoonstellingsopbouw of voor het begeleiden van bezoekers, meld u dan bij Carel Hofland. Ook (incidentele) hulp bij andere activiteiten, zoals objectregistratie, PR en publicaties en het beheer van de bibliotheek en de boekenwinkel, is welkom. Suggesties over hier niet genoemde activiteiten zijn ook welkom. Telefoon 06-48185114, e-mail directeur@mnuurwerk.nl. Contact opnemen verplicht u tot niets!

WEBSITE

Wie belangstelling heeft voor het museum kan zijn licht opsteken op www.mnuurwerk.nl. We plaatsen daar steeds meer content.

Afb. 9 - Salomon Coster klok (N3).

Ook wie een kleedje zoekt voor zijn stoel- of staartklok kan mogelijk in onze winkel een exemplaar naar zijn smaak vinden.

Gegevens over het museum zijn ook te vinden via de website van de Horological Foundation: www.antique-horology.org. Historische gegevens van Nederlandse uurwerken en voorbeelden uit museale en particuliere collecties zijn te vinden op de website www.tijdvoorklokken.nl.

ADRES EN OPENINGSTIJDEN

Museum van het Nederlandse Uurwerk

Kalverringdijk 3 (Zaanse Schans)

1509 BT Zaandam

Tel.: 075-61 79 769.

Openingstijden: 11.00 – 17.00 uur

Het MNU is vanaf 1 april 2011 weer zes dagen per week geopend, alleen op maandag niet.

VERENIGINGSNIEUWS MNU

Door *W. van der Krogt*

Op zaterdag 26 maart is de algemene ledenvergadering gehouden. Een groot aantal leden gaf acte de présence in ons museum, zodat alle beschikbare stoelen nodig waren en ze ook nog eens dicht op elkaar gezet moesten worden. Als voorzitter trad Henk Houkes op, die zich eerder bereid had verklaard deze functie op zich te nemen. Daarmee kwam een eind aan het interim voorzitterschap van Cees Tishauser. De voorzitter van het bestuur van het MNU, drs. Robert Beuker, en de voorzitter van de Sighting Museum en Archief voor Tijdmeetkunde, Ben Hordijk, gaven een toelichting op de intentieverklaring tot samenwerking die beide besturen eind vorig jaar hebben ondertekend. (TIJDSchrift, 11/1, pag. 38).

Zoals eerder in dit blad in Museumnieuws MNU gemeld heeft prof. dr. C.A. Grimbergen eind vorig jaar afscheid genomen als voorzitter van het bestuur van het MNU. Het bestuur van de Vriendenvereniging vond de jaarvergadering het goede moment om Kees Grimbergen te bedanken voor alles wat hij in de afgelopen jaren voor ons museum heeft gedaan. Voorzitter Henk Houkes bood hem namens de Vriendenvereniging een cadeau aan. (zie foto).

Voorzitter Henk Houkes overhandigt Kees Grimbergen een cadeau.

Na onze algemene ledenvergadering dacht ik voldoende tijd te hebben om even naar Hoorn te rijden om daar het restant van een Amerikaanse webwinkel voor horloge- en klokkenmakerspullen te halen. Want ik wilde daarna ook nog naar Schoonhoven om in het museum aldaar de opening van de tentoonstelling over het ontstaan, de geschiedenis en de techniek van de comtoiseklok bij te wonen. Helaas, zo ver is het niet gekomen, want ten tijde van de opening zat ik nog steeds in Hoorn verbaasd en verbijsterd te kijken naar de hoeveelheid en variatie aan spullen. En dus was het andermaal nuttig dat ik in een kleine bestelauto rondrijd, want deze was behoorlijk vol op de thuisreis.

Nadat alles op mijn zolder was gezet, wist ik niet goed waar te beginnen, zoveel was het en zo door elkaar. Daarnaast wist ik van veel voorwerpen niet goed wat de functie ervan was. Om een voorbeeld te geven, het volgende: Bij het uitzoeken en sorteren van een doos kwam ik een aantal zakjes tegen met de tekst "Round Dog Ass.". Ik verwonderde mij er over dat er zoveel van deze lege zakjes waren, en had ze al netjes bij elkaar gelegd om ze in de zak met plastic afval te doen. Voor het in de zak gooien, toch nog maar even kijken in wat beter

licht dan op mijn zolder en toen bleek dat in alle zakjes kleine metalen draadjes zaten. Deze draadjes hadden verschillende vormen en dus kreeg ik het vermoeden dat ze "iets" in een horloge moesten doen. Maar wat? Bij navraag bleek dat in elk zakje een assortiment palveren zat. Als ik hieraan terugdenk, krijg ik weer de kriebels van dat kleine spul en ben blij dat mijn voorkeur naar toreuurwerken uit gaat.

Overigens is het me inmiddels wel duidelijk dat mijn kennis van toreuurwerken volstrekt onvoldoende is om deze spullen aan de man te brengen. En dus ben ik me met spoed aan het bekwamen op het gebied van klokken en horloges. Mocht u na het lezen van bovenstaande nieuwsgierig zijn geworden naar wat ik allemaal te bieden heb, kijk dan eens naar mijn advertenties op Marktplaats. Mogelijk dat hier iets van uw gading bij zit en u steunt met uw aankoop de Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk in hun streven om het museum te ondersteunen.

A.C. Lijs

Restaurator van
antieke klokken
Reparatie en restauratie
In- en verkoop

Rijksgediplomeerd klokkenmaker horloger
Meer dan 35 jaar ervaring in het
restaureren van antieke klokken

Vlaskruid 30, Zeewolde-Zuid
Tel. 036 - 522 15 08
Fax. 036 - 522 22 53
www.antique-clocks.nl
www.antique-horology.org/lijs

Tentoon- stelling over Breguet

In het Zwitserse nationale museum en het museum in Zürich wordt dit jaar een expositie gehouden over leven en werk van de grote klokken- en horlogemaker Abraham-Louis Breguet.

De tentoonstelling is dezelfde die in 2009 in het Louvre was te zien. Er zijn nu dus twee lokaties:

- 10 juni t/m 18 september kasteel Prangins (www.museenational.ch)
- 6 oktober t/m 8 januari Landesmuseum Zürich (www.slmnet.ch)

De expositie omvat horloges, klokken, meetinstrumenten, portretten, archiefstukken en facsimile van patenten.

Een van de meesterstukken, die worden getoond, is de zg. reispendulette, waarvan het eerste exemplaar door Napoleon werd meegenomen op zijn bekende veldtocht naar Egypte. Behalve stukken uit de eigen verzameling van de firma Breguet –thans behorend tot de Swatch Group– zijn er bruiklenen uit het Louvre, het Institut de la Propriété industrielle, het Musée des arts décoratifs, de Fondation Napoleon, het Mobilier national, de Britse Koninklijke collectie, het Kremlin museum, het Uhrenmuseum Beyer, het Musée international d'horlogerie, verschillende kleinere musea en particuliere collecties.

Hoewel Zwitser van geboorte, werkte Breguet (1747 – 1823) het grootste deel van zijn leven in Parijs. Hij vestigde zich daar in 1775 aan de Quai de l'Horloge (!) en keerde alleen in de eerste jaren na de Franse revolutie tijdelijk naar zijn geboorteland terug.

(met dank aan Jürgen Ermert en Christian Pfeiffer-Belli)

Afb. 1 - Trotse cursisten Uurwerktechniek Vakschool Schoonhoven met hun certificaten.

MUSEUMNIEUWS SCHOONHOVEN

Door Gemke Jager

CERTIFICATENUITREIKING

Op 15 februari waren alle deelnemers van de cursus uurwerktechniek te gast in het Museum in Schoonhoven. Na een inspirerende rondleiding door Wim van Vliet in de Klokkenzaal ontvingen zij het felbegeerde certificaat uit handen van hun docenten. (Afb. 1)

Nieuw Kinderfeestje: "Bepaal de Tijd"
Hoe bepaal je de tijd? Met deze vraag worden kinderen van 9 t/m 12 jaar op een speelse wijze verteld dat het vroeger wel anders ging dan kijken op je mobiel of op je horloge om te weten te komen hoe laat het is. Ze gaan terug tot in de Middeleeuwen en maken een eigen zonnewijzer.

Zie www.zilvermuseum.nl (kinderfeestjes).

OPENING TENTOONSTELLING VROEGE COMTOISEKLOKKEN

26 maart, de dag waarop 's nachts de wintertijd overging in de zomertijd, was een toepasselijke dag om de speciale klokkententoonstelling Van torenuurwerk

tot huisklok. Het ontstaan van de Comtoiseklok te openen. Nadat vele klokkenvrienden zich in het Museum hadden verzameld, werden de tentoonstelling-commissie en gastconservatoren van harte bedankt voor hun geweldige inzet bij de stand koming van deze expositie.

Afb. 2 - Dankwoord van directeur Gemke Jager op de opening van de tentoonstelling Van Torenuurwerk tot Huisklok. Vroeg Comtoiseklokken.

Restauratie atelier
RENATE E. POSTMA

- ❖ Schilderrestauratie aan wijzerplaten en kasten
- ❖ Marmer, hout en schildpad imitaties
- ❖ Achterglas schildering
- ❖ Alle soorten bladgoud vergulding
- ❖ Sierlood restauratie
- ❖ Graving en Goudsmidswerk

Bezoekadres: Wijkamplaan 48 3742WS Baarn 035 5421802
renate.postma@zonnet.nl
www.goedrestaureren.nl

**FULL-TIME
DIPLOMAS**

**WEST DEAN
COLLEGE**

CONSERVATION RESTORATION OF CLOCKS
Full-time specialist Diplomas

Conservation Restoration of Clocks
(West Dean College award)

Specialist MA/Diplomas in Conservation of Clocks
(University of Sussex award) *Subject to validation*

Making of Clocks and Related Dynamic Objects
(West Dean College award)

8:1 student to staff ratio

High level of personal tuition

Practical hands-on bench
skills

Up to 50% bursaries and
scholarships available

FOR FURTHER INFORMATION
(+44) 01243 818 208
diplomas@westdean.org.uk

West Dean College
West Dean, Chichester,
West Sussex, PO18 0QZ,
England
www.westdean.org.uk/college

Afb. 3 - De heer en mevrouw Welti.

Uiteraard golden bruikleengevers en sponsors ook veel dank. (afb. 2). De auteurs van de brochure werden door de voorzitter van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum naar voren geroepen en kregen symbolisch het eerste exemplaar uitgereikt.

De opening werd verricht door de heer Welti, eigenaar en directeur van een particulier Museum over Comtoiseklokken "Expo Comtoise" in Wünnewil bij Bern, een museum met circa 400 comtoiseklokken uit de periode 1700 tot 1920. De heer Welti hield een gloedvol betoog over zijn grote passie: de comtoiseklok! (afb. 3).

Daarna was er een drankje en kon men de expositie bekijken. Het was een drukbezochte en geslaagde klokkenbijeenkomst.

HET ZILVERMUSEUM EN DE KLOKKEN

Door Martin van Leeuwen, voorzitter van het Stichtingsbestuur

Het bestuur van het Zilvermuseum heeft gemerkt dat er bij sommigen vragen leven over de toekomst van het museum en de plaats van de klokken daarin. We vertellen graag wat er precies speelt.

Voortdurende verandering en vernieuwing. De werkelijkheid staat nooit stil. Collecties, presentaties en de smaak van het publiek veranderen voortdurend. Dat zie je terug in de naamsveranderingen van het museum.

Zo was de oude naam: "Goud- en zilvermuseum, keur en ambacht". Vanaf 1953

dekte die vlag de lading niet meer. Toen werd namelijk een grote collectie klokken in bruikleen genomen van de SMAT, de Stichting Museum en Archief voor Tijdmeetkunde.

Het museum ging vanaf 1979 verder onder de naam "Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkemuseum". Die officiële naam bestaat nog, maar de roepnaam werd in 2010 veranderd in Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven.

MEER FOCUS NODIG

De recente naamsverandering is het gevolg van een koerswijziging. Alle musea hebben te maken met een kritischer, een kieskeuriger publiek. Om bezoekers te blijven trekken, is het nodig een scherpere keuze te maken in wat we wel en wat niet doen. Er is met andere woorden meer focus nodig. Deze noodzaak bleek onmiskenbaar uit onderzoek van een gespecialiseerd extern bureau. In Schoonhoven is die focus: zilver. Die past bij de Zilverstad, bij de vele bedrijven en galleries, bij het imago van de stad, dat ook het Gemeentebestuur wil uitstralen. En de focus op zilver werd nog eens versterkt door de unieke kans die we kregen bij de aankoop van een heel grote collectie zilver van de befaamde Nederlandse zilverfabriek Van Kempen en Begeer.

DE KLOKKEN: BEHEER EN ONDERHOUD

Het museum heeft nu dus twee grote collecties: zilver in eigendom en klokken in bruikleen. Beide collecties vragen steeds meer onderhoud en steeds meer deskundigheid. Het is met onze medewerkers,

professioneel en vrijwillig, steeds minder goed mogelijk aan beide collecties de zorg te geven die we er aan zouden willen besteden.

Daarom wil het museumbestuur graag met de SMAT om de tafel zitten en in een open sfeer over het verwerven, het beheer en het onderhoud van de klokken spreken. Het museum biedt ruimte voor klokken-exposities. Exponeren van klokken doen we nu ook regelmatig. Die tentoonstellingen worden met veel zorg opgebouwd en begeleid door de 'Klokkenmensen', samen met onze vrijwilligers en professionals.

VRAGEN, MAAR NOG GEEN BESLUITEN

We merken ongerustheid bij de 'klokkenmensen'. Dit kunnen we ook wel begrijpen. De naamsverandering riep de vraag op of het museum minder oog voor de klokken zou hebben. Maar dat is niet zo! Dit blijkt uit de exposities en de fraaie Klokkenzaal.

Bij de 'Vrienden van het Klokkemuseum' leven vragen over de plaats van de klokkenexpositie in het museum: zij verlangen een prominentere plek voor de klokken dan het museum kan bieden. Wij hopen dat de 'Vrienden' begrip kunnen opbrengen voor de keuze die wij moeten maken. De tijdgeest eist van het museum een andere aanpak. Onze focus is nu op zilver, maar we houden gastvrije ruimte voor klokken. Onze gesprekken gaan over de vraag wie de klokken beheert en onderhoudt. Wij zijn druk bezig daarover afspraken te maken met de SMAT. Onze inzet is helder en eerlijk; dat niet iedereen onze keuzes deelt, begrijpen we. Wij weten hoe moeilijk het is om echte keuzes te maken. Wij hopen dat u begrip kunt opbrengen voor de keuzes die het museumbestuur nu maakt, zelfs als u het niet met deze keuzes eens bent..

PROGRAMMA 2011 TENTOONSTELLINGEN

VAN TORENUURWERK TOT HUISKLOK, het ontstaan van de Comtoiseklok

27 maart tot 4 september

Voor taxatiedagen en andere activiteiten: zie www.zilvermuseum.nl

info@zilvermuseum.nl

www.zilvermuseum.nl

Openingstijden: di. t/m zo. 12.00 tot 17.00 uur

1ste Kerstdag, Nieuwjaarsdag en Koninginnedag: gesloten

VERENIGINGSNIEUWS SCHOONHOVEN

Door ir A.M.J. Schueler

Op 26 maart vond in het Museum de opening plaats van de tentoonstelling "Van Torenuurwerk tot Huisklok, het ontstaan van de comtoiseklok 1700-1750". In de vorige uitgave van TIJDSchrift is veel aandacht besteed aan de voorbereiding van deze tentoonstelling, waarvan de organisatie met veel passie en enthousiasme ter hand genomen werd door twee van onze Klokkenvrienden. Velen waren naar Schoonhoven gekomen om deze opening bij te wonen. Het beleid van het huidige Zilvermuseum stelt strikte beperkingen ten aanzien van de ruimte voor tentoonstellingen van klokken. Dankzij de inspanningen van de organisatoren en vrijwilligers van het museum zijn zij er toch in geslaagd om binnen de beperkte ruimte een prachtige en zeer bezienswaardige tentoonstelling te organiseren. Een in kleur uitgevoerde brochure begeleidt deze tentoonstelling en het is een uitgave van de Vereniging van Vrienden

van het Klokkenmuseum Schoonhoven. De Vrienden hebben deze brochure inmiddels gratis toegezonden gekregen. De tentoonstelling is nog tot 4 september aanstaande te bezichtigen, de brochure is in het museum verkrijgbaar voor € 5.50.

BIJENKOMST VAN 16 APRIL

Op 16 april heeft de algemene ledenvergadering van de Vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven plaatsgevonden. De belangrijkste onderwerpen hieruit:

Het lid van de Kascommissie dr. A.H.M. Kayen bracht op bijzondere wijze verslag uit van de bevindingen van de commissie. Vervolgens werd de jaarrekening goedgekeurd (foto 1).

De heer A.H.M. Kayen werd benoemd tot bestuurslid, hij volgt de heer R. Jung op die wegens zijn gezondheid zijn plaats ter beschikking moest stellen.

De Statuten werden gewijzigd. Vorig jaar gingen reeds stemmen op om ons meer direct op de Stichting Museum en Archief van Tijdmeetkunde (SMAT) te richten. De

keuze van het Museum om de roepnaam in 2010 te veranderen in Zilvermuseum en de focus te richten op andere zaken dan klokken, heeft voor veel verwarring en discussies gezorgd. Onze Vriendenvereniging heeft zich altijd specifiek gericht op de klokken en andere tijdmeetkundige zaken in het museum. Het grootste deel van deze collectie is in bruikleen van de SMAT. Verschillende ontwikkelingen in het afgelopen jaar hebben ertoe geleid dat het bestuur heeft voorgesteld de statuten van de vereniging aan te passen, met name een naamsverandering in: "VERENIGING VAN VRIENDEN VAN STICHTING MUSEUM EN ARCHIEF VAN TIJDMEEKUNDE".

Over dit onderwerp was er een levendige discussie, uiteindelijk was er bij stemming een zeer ruime meerderheid vóór de wijziging. Duidelijk is dat de vereniging beschikbaar wil blijven voor eventuele ondersteuning van alle erfgoed in het museum op het gebied van tijdmeetkunde. Omdat het vereiste ledental voor een statutenwijziging niet aanwezig was, moet in een extra ledenvergadering deze wijziging formeel nog worden bekrachtigd.

Foto 1 - Lid Kascommissie Harre Kayen aan het woord.

LEZING

Op 16 april heeft de heer J. De Waele 's middags in het Museum een voordracht gehouden over een bijzonder uurwerk (foto 2). Hij heeft dit aan het einde van de 60er jaren gekregen en is veel later aan de restauratie ervan toegekomen. Zijn dochter had als aankomend klokkenmaakster een eindwerk nodig en samen hebben zij de restauratie opgepakt. Een gelijkwaardig uurwerk zou in het British Museum staan, gebouwd in 1598 door Nicholas Vallin (foto 3). Een replica hiervan is te vinden bij museum Speelklok. De Waele heeft van de Vallinklok uit het British Museum de tekeningen gekregen en daaruit valt op te maken dat de structuur van beide uurwerken sterk overeenkomt. Met behulp van deze tekeningen zijn ontbrekende onderdelen nagebouwd. Ook de wijzerplaat met de wijzers zijn niet origineel. De 10 bellen zijn origineel en hebben een bijzondere vorm. De uren worden voluit geslagen en op elk half uur is eenzelfde melodie te horen. Bij de Vallinklok is dat elk kwartier.

Foto 2 - Voorzitter L. Schueler dankt de heer De Waele.

**ANTIEKE KLOKKEN
RESTAURATIE & VERKOOP**

Nieuwstraat 15
4331 JK Middelburg
tel: 0118 633425
e-mail: albertdegoeij@hotmail.com

UURWERKMAKERIJ ALBERT DE GOEIJ

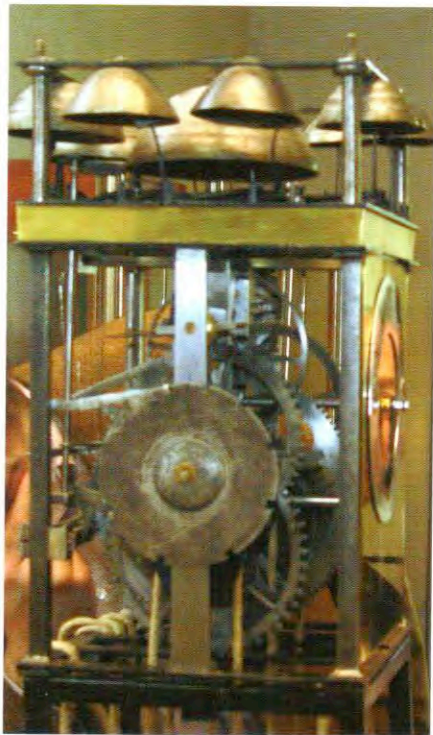

Foto 3 - Beeld van de klok van Vallin

De Vallinklok in het British Museum is daar omstreeks 1930 ontdekt, de wijzers en windvleugels lijken vernieuwd maar over een restauratie is niets vastgelegd. De assen bij dit uurwerk zijn gedraaid, bij de klok van De Waele zijn deze gesmeed. Met nog enige andere kenmerken duidt dit erop dat de klok van De Waele mogelijk een voorganger is van de Vallinklok uit het British Museum.

Nicholas Vallin kwam van Rijssel in het toenmalige Vlaanderen naar Londen in 1580.

Zie ook via Google:britishmuseum.org
Vallin en
http://nl.wikipedia.org/wiki/Engelse_lantaarnklok

Aangeboden: Ambachtelijk handgeknoopt knobbelkoord voor uw antieke klok. Vlaskoord of hennepkoord in de kleur naturel of groen. Diameters van 4 tot 9 millimeter. M. Penso, tel. 055 - 576 84 26, bij voorkeur tussen 17.00 en 19.00 uur.

LEZING ZATERDAG 21 JANUARI 2012

Reserveer vast deze datum in uw agenda.
Aanvang: 14.00 uur

ALGEMENE JAARVERGADERING ZATERDAG 14 APRIL 2012

De jaarvergadering van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven wordt gehouden op: 14 april 2012.

Deze jaarvergadering is alleen toegankelijk voor leden van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum. Aanvang: 11.00 uur

LEZING ZATERDAG 14 APRIL 2012

Na de algemene jaarvergadering is er om 14.00 uur een lezing.

Tenzij anders vermeld, vinden lezingen plaats in het museum, Kazerneplein 4 te Schoonhoven, beginnend om 14.00 uur.

Zo nodig zal extra tussentijdse informatie per digitale Nieuwsbrief aan de leden kunnen worden toegestuurd. U kunt hiervoor uw e-mailadres, voor zover nog niet eerder gedaan, doorgeven aan onze secretaris Sjoerd Folkers (leden@klokkenvrienden.nl)

Nieuwe 'correspondent'

Vele jaren heeft Jaap Zeeman voor de Federatie de functie vervuld, die gemakshalve als die van 'correspondent' kan worden aangeduid.

Dat wil zeggen dat hij uit ieder nummer van TIJDSchrift artikelen in het Engels samenvatte en er voor zorgde dat deze in het toonaangevende blad Antiquarian Horology werden geplaatst in de rubiek 'For your further reading'. Vorig

jaar heeft hij aangegeven met dit werk in de loop van dit jaar te willen stoppen. Het bestuur van de Federatie is Jaap veel dank verschuldigd voor zijn inzet op dit gebied.

Tot zijn opvolger is benoemd de heer Aart Schrevel uit Arnhem. Het bestuur constateert met genoegen dat op deze wijze de continuïteit in deze werkzaamheden is gewaarborgd.

PX-16 Freesmachine

Ideale Boor/freesmachine voor hobbyisten en modelbouwers. Traploze aandrijving van 100-2000 rpm
Digitale uitlezing om pinole slag te meten
Fijninstelling op pinole
Spilopname MK-2-M10
Tafel afm 400x120 mm
Gewicht 65 kg

€ 795,00

PX-20 Freesmachine

Nu automatische voeding

Boor/freesmachine voor veel eisende modelbouwer. Traploze aandrijving van 100-2000 rpm .
Digitale uitlezing om pinole slag te meten.
Fijninstelling op pinole.
Spilopname MK-2-M10
Tafel afm. 500x180 mm
Automatische voeding: links/rechts + snelloop.
0-400 mm /min instelbaar.
Gewicht 105 kg

€ 1195,00

F1200-E Wabeco Freesmachine

Professionele Frees-machine
Traploos toerental regeling 180-300 rpm
MK-2 opname 1.4 kw
Tafelafm: 450x180 mm
Gewicht 85 kg

€ 2295,00

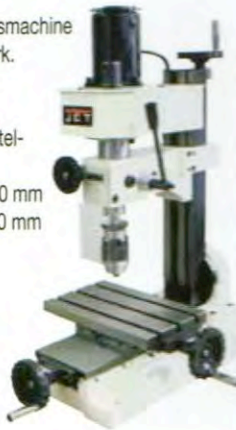
Wabeco F1210-E

Grote tafelfmeting: 700x180 mm
Gewicht 101 kg

€ 2595,00

Jet Boor/frees JMD-1

Compacte boor/freesmachine voor het kleinere werk. Traploze aandrijving 10-200 rpm
Spil MK-2 M-10 Kantelbaar L/R 45 gr
X-as verplaatsing 190 mm
Y-as verplaatsing 100 mm
Gewicht 40 kg

€ 495,00

PX Draaimachine D-180

Hobby draaibank met traploze toerental regeling 100-1250 en 200-2500 toeren /min
Centerafstand en hoogte 300 x 180 mm.
Gewicht 60 kg

€ 695,00

+ 8x8 mm beitelset H.M.

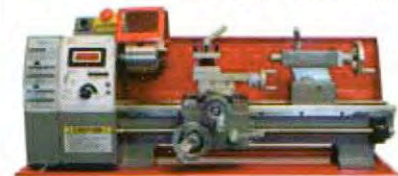

PX Draaimachine D-210

Hobby draaibank met traploze toerental regeling 100-1250 en 200-2500 toeren /min
Centerafstand 400 mm hoogte 210 mm
Gewicht 79 kg

€ 795,00

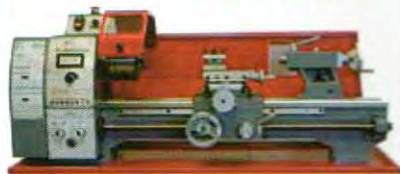
+ 8x8 mm beitelset H.M.

PX-Draaimachine D-250

De ideale draaibank machine met Variabel toerental regeling 125-200 rpm
Centerafstand en hoogte 550 x 250 mm
NU Kompleet met brillen, opspanplaat en onafhankelijke 4-klauwplaat
Gewicht 125 kg

€ 1495,00

PX-Draaimachine D-250 AF + Dwarsvoeding

De ideale draaibank machine met Variabel toerental regeling 125-200 rpm
Centerafstand en hoogte 550 x 250 mm

€ 1395,00

Onderzetkast tbv D-250

€ 125,00

Alle prijzen zijn inclusief BTW

HM beitel sets

HM 8x8 mm € 31,00
HM 10x10 mm € 45,00
HM 12x12 mm € 50,00
HM 16x 16 mm € 67,00

Beitelhouderset met wisselplaten

7-Dlg set 8x8 mm € 95,00
7-Dlg set 10x10 mm € 105,00
5-Dlg set 12x12 mm € 105,00
7-Dlg set 16x16 mm € 130,00
7-Dlg set 20x20 mm € 179,00

Binnendraaibeitelset

Met wisselplaten 4-DLG
8-10-12-16 mm
Prijs € 130,00

Flexible lamp met magneet

220v LED uitvoering
330 L
Prijs € 59,00

VDH

MACHINES &
GEREEDSCHAPPEN B.V.

SHOWROOM: TEXASDREEF 8 , 3565 CL UTRECHT

Telefoon: (30) 296 3270 - Fax: (030) 293 6600

E-mail: info@vdh bv.nl - Website: www.vdhbv.nl

40 Years Hans Kreft Antique Clocks

Dorpsstraat 25, B-3910, Sint-Huibrechts-Lille (+) 32 11 611 325 www.hanskreft.com